

Mokslo Lietuva

ROMO PAKALNIO PRAKALBA SEIME ■ 2 p.

VILNIUJE IŠKILS JUNGTTINIS GYVYBĖS MOKSLŲ CENTRAS ■ 3 p.

DĖMESYS SAVIVALDAI

■ 3, 12 p.

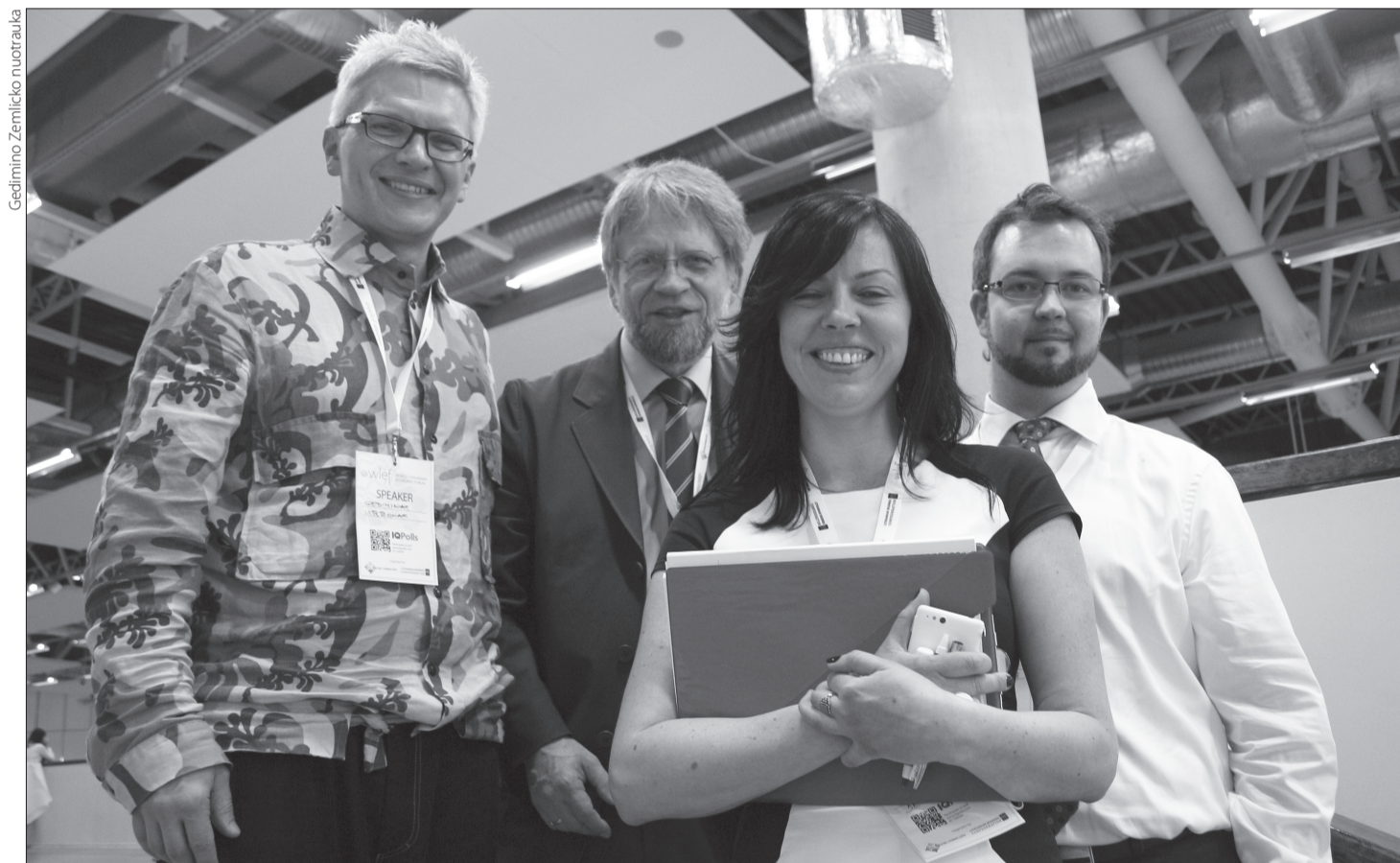
■ p. 8 Kelias į pirmąją Lietuvos nepriklausomybę

■ p. 9, 11 Prisimenant profesorių Merkelį Račkauską

Nr. 12 (500)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Sveikiname „Mokslo Lietuvos“ skaitytojus su 500-uoju laikraščio numeriu!

Pasaulio lietuvių ekonomikos forumo dalyviai – modernių medijų menininkas Masačiusetso technologijos instituto (JAV) asocijuotasis profesorius Gediminas Urbonas, Kolumbijos lietuvių kilmės filosofas, matematikas, politikas, buvęs Bogotos miesto meras Antanas Mockus kartu su forumo organizatoriais integruotos komunikacijos agentūros UAB „VIP Viešosios informacijos partneriai“ projektų vadovais Goda Deksnyte ir Rytu Stalnoniu

ERDVĖ, KUR SUSITINKA TECHNOLOGIJOS, MENAI IR HUMANITARIKA

Birželio 2–3 d. Kaune ir Vilniuje vyko Pasaulio lietuvių ekonomikos forumas, tarp kurio dalyvių iš įvairių šalių buvo ir pasaulyje spėjus pagarsėti modernių medijų menininkas Masačiusetso technologijos instituto (JAV) asocijuotasis profesorius Gediminas Urbonas. Pasaulyje ši pavardė gal net dažniau ir garsiau tariaama negu gimtojoje Lietuvoje, bent jau sprendžiant iš šiam kūrėjui skirtų publikacijų ir internete esančios medžiagos. Svarbiausi G. Urbono projektai įgyvendinti kitose šalyse, nors ir Lietuva neturėtų jaustis nuskriausta.

G. Urbonas yra tarpdisciplininės studijos „Urbonas Studio“ kūrėjas. Ši programa kaip tik ir tyrinėja viešąją kultūrą, analizuoja miesto erdves ir aplinką, architektūros raidą, kultūros ir technologijų sąveikos dalykus. 2007 m. Gediminas Urbonas su žmona Nomedą, taip pat menininkę, apdovanoti Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija už reikšmingą indėlį į medijų meną.

Pasaulio lietuvių ekonomikos forumo Vilniuje Gediminas Urbonas vedė diskusiją „Regioninė plėtra ir urbanizacija“. Diskusijoje dalyvavo buvęs

Bogotos meras dr. Antanas Mockus (Kolumbija), Jungtinių Tautų tarpreigioninis patarėjas Paulius Kulikauskas (Nairobi, Kenija), architektas, visuomenės veikėjas, muzikantas, dainų autorius ir atlikėjas Vilniaus miesto garbės pilietis Algirdas Kaušpėdas ir Vilniaus savivaldybės meras Artūras Zuokas.

Po diskusijos Gediminą URBONĄ kalbino „Mokslo Lietuvos“ vyriausiasis redaktorius.

Humanitarai iškalbos mokė Amerikos „tikslukus“

Mokslo Lietuva. Pirmiausia įdomu sužinoti, koks ryšys sieja „Venecijos bienalės 2007“ ir kitų ne mažiau įspūdingų medijų projektų autorių, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatą, pasaulyje pripažintą menininką ir sociokultūrinių inovacijų kūrėją Gediminą Urboną su inžinerijos tvirtove – Masačiusetso technologijos institutu (MTI)?

Gediminas Urbonas. Daug žmonių nustemba, jiems kyla klausimų, ką menas veikia Technologijos institute. Atsakymas paprastas: kai Šaltojo karo metais sovietai paleido pirmąjį Žemės paly-

dovą (1957 m.) ir prasidėjo didžiosios kosmoso užkariavimo lenktynės tarp Sovietų Sąjungos ir JAV, amerikiečiams prireikė ne tik milžiniško finansavimo, bet teko peržiūrėti ir kai kurias savo ligitolines nuostatas. Tam reikalui buvo pasitelkti visi mokslai, taip pat ir humanitariniai. XX a. dar 6-ajame dešimtmetyje JAV technologinėse aukštosiose mokyklose ir pirmiausiai MTI tapo privalomos humanitarinių mokslų programos – filosofijos, sociologijos, antropologijos, lingvistikos. Inžinerijos ir technologijų institucijose diegtos ir menų programos. Tas centras, kuriame aš dėstau Masačiusetso technologijos institute kaip tik ir atsirado dviejų skirtingų sistemų konfrontacijos metu Šaltojo karo sąlygomis. Į MTI buvo pakviesti menininkai dirbti su mokslu ir technologijomis.

ML. Veikiausiai inžinieriams ir technologams tai nebuvo vien tik „iš viršaus“ primesta partnerystė. Kokias viltis su menininkais ir humanitarais siejo technologijos mokslų atstovai?

■ Nukelta | 6 p.

Pradžia 2012 m. Nr. 20

„Mokslo Lietuvoje“ rašėme, kad 2012 m. Aikės fon Repgov premija (Eike-von-Repgov-Preis) įteikta Lietuvos istoriškai humanitarinių mokslų daktarei Jolantai Karpavičienei už Saksų-Magdeburgo teisės Lietuvoje istorinius tyrinėjimus ir publikacijas. Šią premiją skiria Magdeburgo miestas (Vokietija) ir Magdeburgo Oto fon Gerikės universitetas (Otto-von-Guericke-Universität). Ta proga spausdinome (ML 2012 11 15 Nr. 20 (486))

MAGDEBURGO TEISĖ IR LIETUVIŠKASIS JOS KONTEKSTAS (2)

interviu su naująja premijos savininke Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktoriaus pavaduotoja, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docente dr. Jolanta Karpavičiene.

Turime dėkingą progą pratęsti šį pokalbį, kadangi š. m. gegužės 14 d. Vilniaus rotušėje vyko tarptautinė konferencija „Magdeburgo teisės kelias Europoje: miestų istoriniai ir dabarties ryšiai“. Konferencijos rengėjai – Lietuvos Respublikos Seimas, Užsienio reikalų ministerija, Lietuvos savivaldybių asociacija, Vilniaus miesto savivaldybė, Valdovų rūmų muziejus ir Vilniaus universitetas. Konferencijos globėjai – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius ir Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas.

Konferenciją atidarant sveikinimo kalbas pasakė Vilniaus meras Artūras Zuokas, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius, Ukrainos vicepremjeras Konstantin Gryshchenko ir Vokietijos Federacinės Respublikos Saksonijos-Anhalto žemės ministras pirmininkas dr. Reiner Haseloff. Mokslininkai iš Vokietijos, Ukrainos, Baltarusijos ir Lietuvos analizavo Magdeburgo teisės istorinę raidą, išryškino savivaldos reikšmę Europos miestų identitetui, o išvardytų valstybių miestų vadovai ir savivaldybių atstovai pasidalijo bendradarbiavimo patirtimi, aptarė miestų vaidmenį Europos integracijos vyksme, plėtojant Europos Sąjungos Rytų partnerystės programą.

Su dr. Jolanta KARPAVIČIENE toliau tęsime pradėtąją temą, kalbėsime apie Magdeburgo teisę Lietuvoje, šiai temai buvo skirtas ir jos pranešimas konferencijoje.

Apie vieną Jogailos dovaną Vilniaus vokiečiams

Mokslo Lietuva. Miela ponija Jolanta, grįžkime į 1387-uosius metus, kai Lenkijos karaliumi tapęs ir Lietuvą pakrikštijęs Jogaila paskelbė tris privilegijas: Vilniaus vyskupui, tuo įsteigdamas Vilniaus vyskupystę,

■ Nukelta | 4 p.

ŠVENTINĖ PRAKALBA

Birželio 3 dieną Lietuvos Respublikos Seime minint Sąjūdžio 25-mečio sukaktį kalbą pasakė taip pat ir vienas šio visuomeninio judėjimo iniciatyvinės

grupės narių, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos pirmininkas dr. Romas Pakalnis. „Mokslo Lietuvos“ redakcijos nuomone, ši prakalba nusipelnė būti pagarsinta

Lietuvos mokslininkų laikraščio 500-ajame numeryje kaip mūsų gyvenamojo meto aktualijas ir aštrias problemas išreiškiantis dokumentas.

Romas PAKALNIS
Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys

**Gerbiamieji Sąjūdžio kūrėjai ir dalyviai,
Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente,
visi aukštieji valstybės pareigūnai, iškilmingo minėjimo svečiai,**

neabejoju, kad daugelį mūsų valstybės ir visuomenės gyvenimo nesėkmių galima paaiškinti atsakomybės stoka, apimančia dažno piliečio atsakomybės nesuvokimą už savo veiksmus, nesuvokimą atsakomybės savo šeimai, bendruomenei, valstybei, bendruomenės nesupratimą, kad jos rinkta vietos ir visokio kitokio aukštumo valdžia privalo tarnauti rinkėjų interesams. Emigruojame, nes nesitikime, kad valstybėje yra pakankamai atsakingų piliečių, galinčių padėti mums pasiekti radikalių, gyvenimą iš esmės keičiančių permainų. Mes geriau kursime kitų tautų gerovę, negu darysime tvarką savo namuose, geriau auginsime lietuvių kilmės anglus ar ispanus, negu kursime ir ugdysime Lietuvos valstybę. Nebeieškome darbo, nes be didesnio rūpesčio būdami bedarbiai galime tikėtis gauti dalį savo kaimynų sąžiningu darbu uždirbtos duonos riekės. O jeigu dar pasiskaitai Europos Sąjungos dokumentus, kad ekonomiškai naudinga gauti išmokas už tai, kad atsisakai ekonominę naudą teikiančios veiklos ir sutinki gauti kitų Europos tautų išmaldą už tinginystę, tada Tu tikrai turi suprasti, kad esi atsakingas už visas tas mūsų aplinkoje tobulai vykstančias nesąmones, galų gale degradavusį žmogų paverčiančias šiukšlių konteinerių vergu. Tai supratęs, vieną dieną reikia sau ir savo mylimiems artimiesiems pasakyti ESU ATSAKINGAS.

Ir būtent todėl, kad esu atsakingas šioje garbingoje istorinėje Atkuriamojo Seimo tribūnoje savo pasisakymą pradėsiu cituodamas tuos šįmet taip pat minimo 1863 m. sukilimo Už mūsų ir Jūsų laisvę vieno svarbiausių vadų 26 metų teisininko Kosto Kalinausko žodžius, kuriuos jis pasakė čia Vilniuje, Lukiškių aikštėje. Pasakė tada, kai jau stovėjo kartuvės ir kilpa buvo paruošta mirties nuosprendžiui. Štai tie jo priešmirtiniai žodžiai: „Liaudie, tik tada laimingai gyvensi, kai maskoliai nevaldys“. Todėl visiškai nesistebiu, kad 1988 m. birželio 3 d. išrinktos Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio Iniciatyvinės grupės ir vėliau susibūrusio visuotinio Sąjūdžio pagrindinė ir nuolat auginama idėja buvo LAISVĖ ir LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖ. 1990 m. kovo 11 d. Sąjūdžio išrinktųjų Aukščiausios Tarybos narių sprendimas atkurti Lietuvos nepriklausomybę reiškė, kad maskoliai nebevaldys. Ir nebevaldo. Pagrindinis tautos siekis gyventi laisvoje ir demokratinėje valstybėje pasiektas. Būtent todėl šiandien ir turiu teisę paklausti: Liaudie, ar dabar laimingai gyvenate, kai maskoliai nebevaldo?

Manau, kad atsakymas į tokį klausimą nebūtų labai paprastas ir vienodas. Greičiausiai daugumos atsakymas būtų TAIP, bet... O visi žinome, kad po bet dažnai pasakoma tiesa. Vadinasi, dažnas net labai ar visiškai pozityviai nusiteikęs pilietis iš esmės sakydamas taip pasakys: o kur mes suklydome, ką galėjome ir privalėjome padaryti geriau, kokių klaidų ar klaidinimų niekada neturime kartoti.

Todėl atsakęs TAIP neabejoju, kad Lietuvos Respublikos Seimo nariai, padarę pasaulio praktikoje negirdėtą absurdą – svarbiausią ir visame pasaulyje pripažintą nekilnojamąjį turtą – žemę – pavertę kilnojamuoju ar persikeliamuoju į prestižiškiausias vietas turtu – turėjo dingti visiems laikams iš įstatymų leidybos institucijos. Bet nedingo. Dar daugiau – ir šiandien jie puikuojasi renkamųjų ar išrinktųjų sąrašuose. Vadinasi, iš tos klaidos nepasimokyta.

O ar norima pasimokyti iš klaidos be apribojimų užsienio piliečiams parduoti žemę, tą prie Baltijos išlikusį žemės lopinėlių, kurį tūkstančius metų krauju laistė ir prakaitu vilgė nuo pat ledynmečio pabaigos čia gyvenę mūsų protėviai? Sakoma: laisvas kapitalo ir darbo jėgos judėjimas, niekas gi žemės neišsiveš. Esu matęs, kaip pagyvenusios portugalų moterys tradiciniais juodais apdarais paprastais kauptukais ravi Europos turtuoliams priklausančias didžiules vynuogynų plantacijas. Ravi jau laisvam pinigų judėjimui, bet ne sau priklausančią portugalų tėvynės žemę. Atvirai sakau: nenorėčiau, kad mano vaikų vaikais būtų nelygios konkurencijos sąlygų priversti tapti visos Europos kumečiais. Beje, man dažnai pasakoma: ko čia sklaidaisi, labai didelė Lietuvos žemių dalis jau parduota ir dabartiniai formalūs savininkai tik iki pardavimo įteisinimo turi teisę sodinti savo bulveles savo žemėje. Jeigu taip yra, tai mūsų teisės pareigūnai be reikalo gauna atlyginimus iš valstybės biudžeto. Jie galėtų pragyventi iš tarpininkavimo paslaugų arba iš užmokesčio „už tylėjimą“. Ir dar negaliu atsistebėti dabartiniais sumanymais atsisakyti pardavimo užsieniečiams suvaržymų, kai tik Europos Sąjungos išmokos taps vienodos Lietuvoje ir kitose ES šalyse. Tai reikėtų: ateikite iš bet kurios Europos Sąjungos šalies į Lietuvą, nes išmokos Lietuvoje jau tokio pat dydžio kaip ir Prancūzijoje ar Belgijoje. Ir tai taip pat reikėtų: parduočiau ir tėvą, jeigu tik kas pirktų ir kas nors brangiai sumokėtų. Visiems tiems laisvos prekybos žeme apologetams galima dar pasiūlyti: parduokite savo protėvių kapines, o jei norėsite sužinoti, kaip jos po to atrodys, nuvažiuokite į senąsias lietuvininkų kapines kur nors Klaipėdos, Pagėgių ar Šilutės apylinkėse. Ir tada aš jūsų paklausu: ar jums nebaisu? O gal jūs nieko nesupratote? Ką darome mes? Mes stengiamės viešai skelbti savo poziciją (bet tai brangiai kainuoja), dirbdami su bendraminčiais, pvz., Sambūrio Patirtis nariais rašome visų lygių valdžioms, dažnai gauname atsakymus, kuriuose yra ir kvalifikuotų atsiraišinių, ir pagyrimų už aktyvumą, bet mes labiausiai norėtume matyti pozityvius sprendimus.

Kelios mintys apie švietimą, kuriam pamatus padėjo dr. Meilės Lukšienės parengta Tautinės mokyklos koncepcija. Parengta dar iki Nepriklausomybės atkūrimo. Esu laimingas, kad turėjau galimybę daug dirbti su daktare, todėl dabar džiaugiuosi, kad Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO 2013 m. mini Meilės Lukšienės gimimo šimtąsias metines. Metų pabaigoje UNESCO būstinėje Paryžiuje bus surengta speciali paroda. Jau įvyko tarptautinė konferencija Lietuvos edukologijos universitete, atidengta atminimo lenta. Bet (o po bet paprastai prasideda teisybė) Meilė Lukšienė labiau džiaugtųsi nuosekliai įgyvendinama Lietuvos švietimo reforma, kurią ji manė esant asmenybių ir valstybės kūrimo pamatu. Deja, taip nebėra. Ypač po didelę sumaištį sukėlusius buvusios valdžios veiksmų, na, kad ir liberalų, kuriuos labiau derėtų vadinti liberalanarchistais, sugebėjusių parengti tokį Mokslo ir studijų įstatymą, kurio keliasdešimt straipsnių prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Beje, tai ne mano nuomonė, tai Konstitucinio teismo išvada. Ir šiuo atveju reikia klausti, kodėl taip atsitinka, kai įstatymų projektus privalomai peržiūri Seimo ir Prezidentūros ekspertai? Kas tai – nekompetencija, ar „buldozerio“ principo privalomumas? Keista ar ne, bet pirmieji Nepriklausomos Lietuvos įstatymai prieštaravo Konstitucijai. Liūdna konstatuoti kompetencijos mažėjimą. Dėl to Meilė Lukšienė liūdėtų. Kaip ir dėl uždaramų kaimo mokyklų, senųjų mokyklų pastatų griovimo ir automobilių stovėjimo aikštelių įrengimo jų vietoje. Liūdėtų ir dėl didžiulės emigracijos ir dėl to, kad dalis emigravusių šeimų net ir namuose stengiasi kalbėti naujos šalies kalba, siekdama, kad, gink Dieve, vaikams neatsirastų dvikalbystės pagunda arba koks netikėtas akcentas. Ji liūdėtų ir dėl to, kad nedelsiant gaunamų materialinių gėrybių godulys iš daugelio žmonių gyvenimo išstūmė dvasines vertybes, kad pastarosios liko tik kažkokiems nevykėliams idealistams. Daugelis net girdėti nenori, kad būtent dvasinės vertybės sudaro tautos išlikimo stuburą. Taip buvo net Sibire, jūs atsimenate – taip buvo ir Atgimimo metais.

Kelios mintys apie sritį, kuriai šiandien skiriu savo likusią jėgų dalį. Per Nepriklausomybės metus Lietuvai pavyko sukurti pakankamai efektyviai veikiančią valstybės saugomų teritorijų sistemą, apimančią rezervatus, valstybinius parkus, draustinius ir kitas saugomas teritorijas. Sistema šiandien užima 15,7 proc. Lietuvos teritorijos. Tai pavyko padaryti todėl, kad saugomų teritorijų sistemai pagrįsti medžiaga buvo surinkta dar iki Sąjūdžio susikūrimo. Per 22 metus dabar sukurtos visos reikiamos prielaidos (teisinės, institucinės, planavimo ir kt.) svarbiausiomis vertybėmis išsaugoti, o mūsų šalis sistema maždaug atitinka Europos Sąjungos vidurkį. Todėl galima nuosekliai įgyvendinti kiekvienos saugomos teritorijos raidos strategijas, gerinti gamtos ir kultūros vertybių būklę, tobulinti santykius su vietos gyventojais ir lankytojais. Deja, dar dažnas atvejis, kai po rinkimų praeityje vis naujiems pareigūnams tekdavo iš naujo aiškinti saugomų teritorijų svarbą, reikalingumą ir kitas tiesas. Tačiau mes tam ir esame, kad Lietuvos saugomos teritorijos tinkamai atstovautų mūsų gamtos vertybėms ir formuotųsi teigiamas visuomenės požiūris į jas. Gal saugomos teritorijos ilgainiui taps reiškiniu, kuriuo galėsime didžiuotis – jūs tik pažiūrėkite, kokias gamtos vertybes sugebėjo išsaugoti mūsų tauta.

Pabaigoje kelios mintys apie kalbą ir valstybinės kalbos politiką. Reikėtų pagaliau sustoti diskredituoti seniausią indoeuropiečių kalbą, nustoti siaurinti jos naudojimo sferas (pvz., moksle, reklamoje), reikliau vykdyti Valstybinės kalbos įstatymą visoje Lietuvoje, nepasiduoti autonominių šantažavimui keisti abėcėlę. Valstybės pareigūnai privalo niekam nedalinti pažadų įvesti naujas raides ar sugrįžti kaip kažkada prie kirilicos. Manau, kad Sąjūdžio žmonės niekam nedavė tokių teisių ir, jeigu reikės, teisinėmis priemonėmis padės valdžiai apsispręsti ginti nacionalinius interesus, įskaitant ir valstybinės kalbos statuso gynimą.

Esu laimingas, kad šįmet – Lietuvos tarmių metais galiu uteniškių tarpe pacituoti Reginą Katinaite-Lumpickienę, kuri savo įspūdingoje knygelėje *Paraič nama* teigia:

*jau metų virtinį nuloja šunys
a ritinėjas žvaigždes in panuovalia
ir tu vis tiek da nori obalia
na tas šakas, kur pre viršūnes*

Neabejoju, kad absoliuti lietuvių dauguma, svajones ir viltis sudėjusi į Sąjūdžio idėją, ir šiandien vis dar nori obuolio nuo tos šakos, kur prie viršūnės. Linkiu sau ir jums visiems, kad mums pasisektų. Bet jūs žinote, kad pasiseka tiems, kurie turėdami viltį ar svajonę kantriai ir atkakliai dirba. Linkiu sėkmės šiame kelyje!

Lietuvos Sąjūdis įkurtas šiuose Lietuvos mokslų akademijos rūmuose Vilniuje. 1988 metų birželio 3 dieną išrinkta Sąjūdžio iniciatyvinė grupė, kurią sudarė 35 žymūs Lietuvos mokslo, kultūros ir meno atstovai

Praktikos ir mokslo sąveikos konferencijoje – dėmesys savivaldai

Doc. dr. Saulius NEFAS
Bakalaurantė Žana JEGOROVA

Balandžio 11 d. Mykolo Romerio universitete (MRU) vyko penktoji praktinė-mokslinė konferencija „Efektyvumas viešajame sektoriuje: kuo vadybos teorijos gali pasitarnauti ir ką praktikai gali patarti“. Įžanginiu žodžiu konferenciją pradėjęs Mykolo Romerio universiteto tarybos narys prof. dr. Stasys Stačiokas pabrėžė, kad Lietuva yra senų demokratijos tradicijų valstybė ir inteligentijos ugdymas – yra mūsų kelias skaidresnio ir efektyvesnio valdymo linkme. Profesorius atkreipė susirinkusiųjų dėmesį į visuomenės švietimo svarbą bei mokslo ir žiniasklaidos sąveikos galimybes jam įgyvendinti.

„TOC sprendimai“ efektyvumo konsultantas Nerius Jasinaičius savo pranešime „Kaip sukurti efektyvias gyventojus aptarnaujančias organizacijas – savivaldybes?“ sutelkė klausytojų dėmesį į efektyvumo didinimo sampratą. Anot pranešėjo, efektyvumo didinimas nereiškia pastangų išspausti iš turimų resursų daugiau darbo našumo, kaip ir nereiškia būtinumo daugiau dirbti. Efektyvumas gali būti padidintas sunaudojant tiek pat energijos, tačiau gaunant daugiau rezultatų. To pasiekama atsisakant nereikalingų darbų ir taikant sisteminių požiūrį, t. y. vertinant instituciją kaip visumą, tuo užtikrinus jos veiklos sinchroniškumą. Svarbiausia savivaldybei, kaip efektyviai organizacijai gerai žinoti savo veiklos tikslą.

Svečias iš Vokietijos Hansas Jurgenas Zachorka (Hans Juergen Zachorka), viešojo sektoriaus pertvarkos ekspertas ir vyriausybės konsultantas, pranešime „Europos integraciniai procesai ir jų diegimas vietos savivaldos lygmenyje“ akcentavo ES įtaką vietos savivaldai ir atveriamas naujo bendradarbiavimo galimybes tarp skirtingų šalių savivaldybių. Anot eksperto, 80 % vietos savivaldų sprendimų ES šalyse narėse yra veikiami ES teisės aktų. Tad ES ir vietos savivaldos lygmenų suartėjimas yra vykdomas nacionalinio lygmens sąskaita. H. J. Zachorka skatino susirinkusius vietos savivaldos atstovus kreiptis į Regionų komitetą, kad pasinaudotų ES atveriamomis bendradarbiavimo tarp skirtingų šalių regionų galimybėmis tokiose srityse kaip turizmas, aplinko-

sauga, policija, viešieji pirkimai, transportas, žemės ūkio politika. Kaip teigė pranešėjas, toks bendradarbiavimas skatina konkurencingumą ir efektyvumo didinimą per PPP (*private public partnership* – privačios ir viešosios partnerystės) koncesijų veiklą ir sąnaudų naštos mažinimą bendradarbiaujant su kitų šalių regionais.

„Kurk Lietuvai“ programos dalyvė Rūta Mačiulytė savo pranešime „Pradžioje buvo praktika“ išskėlė aštrią nūdienos studentų praktikų viešajame sektoriuje problemą. Pranešėjos teigimu, atlikti praktikos į viešojo sektoriaus institucijas dažnai patenka nemotyvuoti studentai, taip sudaromos sąlygos susikurti kitai probleminei situacijai – atėję į viešąjį sektorių studentai savo praktikos atlikimo laikotarpiu ne įgauna praktinio gauto išsilavinimo pritaikymo įgūdžių, o atlieka beprasmius darbus: dėlioja popierius abėcėlės tvarka. Užsienio šalyse atlikti praktiką viešajame sektoriuje – didelis prestižas, Lietuvoje tas pats reikšmės sudaro problemą institucijoms – praktikanto apmokymas didina padalinio darbuotojams darbo krūvį, už kurį nebus sumokėta, ir studentams – surasti gerą praktikos vietą gali būti labai sunku.

R. Mačiulytė siūlo išieiti – atsisakyti privalomos praktikos universitetuose ir aukštosiose mokyklose. Tokiu būdu viešojo sektoriaus institucijos galės pačios pasirinkti motyvuotus studentus ir užauginti kompetentingus darbuotojus.

Prof. dr. Žygmantas Svetikas ir LR Seimo patarėjas doc. dr. Algirdas Astrauskas pranešime „Laisva rinka ir savivaldybių veiklos vertinimas“ taip pat akcentavo universitetų vaidmenį mokslo ir praktikos sąveikoje. Anot jų, savivaldybių veiklos vertinimo metodikai adaptuoti reikia pasitelkti universitetų ir mokslo tiriamųjų institutų

darbuotojus. O ir pati laisvosios rinkos instituto sukurta savivaldybių veiklos vertinimo metodika yra abejotina dėl tam tikrų kriterijų pasirinkimo, kurie labiau tinkami verslo, o ne viešosioms organizacijoms.

Kauno technologijos universiteto doc. dr. Jolita Senkienė pranešime „Miesto saugumo ir jo erdvės struktūros ryšys: ką planuotojai gali patarti miestų vadovams?“ aptarė viešąjį saugumą, kaip vieną esminių patrauklių savybių esamiems ir potencialiems žmoniškiesiems ištekliams. Esant miestų konkurencinei aplinkai, žmonės, laisvai migruojantys šalies viduje, renkasi gyvenvietę veikiami viešojo saugumo veiksnio. Anot pranešėjos, siekiant padidinti saugumą viešose erdvėse, tuo pačiu ir gilinant kol kas silpnas Lietuvoje urbanistinės ir gatvės kultūrų tradicijas, reikia pasinaudoti mokslininkų taikomu technologijų ir architektūros metodu. Šis metodas padeda identifikuoti nesaugiausias miesto dalis ir sumažinti nusikalstamumą jose.

Tarptautinės teisės ir verslo aukštosios mokyklos doc. dr. Raimundas Kalesnykas, pranešimą „Policijos apylinkės inspektorius veiklos pokyčiai gerinant vietos savivaldos gyventojų ir bendruomenės saugumą“ pagrindęs atliktais tyrimais, nurodė, jog gyventojams yra svarbu turėti profesionalų saugumo pareigūną, kuriuo galėtų pasitikėti. Jis turi būti kuo arčiau žmonių esantis bendruomenės lyderis ir vertinamas bendruomenės narių.

MRU prof. dr. Birutė Mikulskienė ir prof. dr. Birutė Pitrenaitė-Zilėnienė gvildeno temą „Saugumo perspėjimo sistemų poveikis savivaldybės strateginiams sprendimams“. Anot pranešėjų, unifikuotos saugumo savivaldoje

■ Nukelta į 12 p.

Vidinio Gelumausko nuotrauka

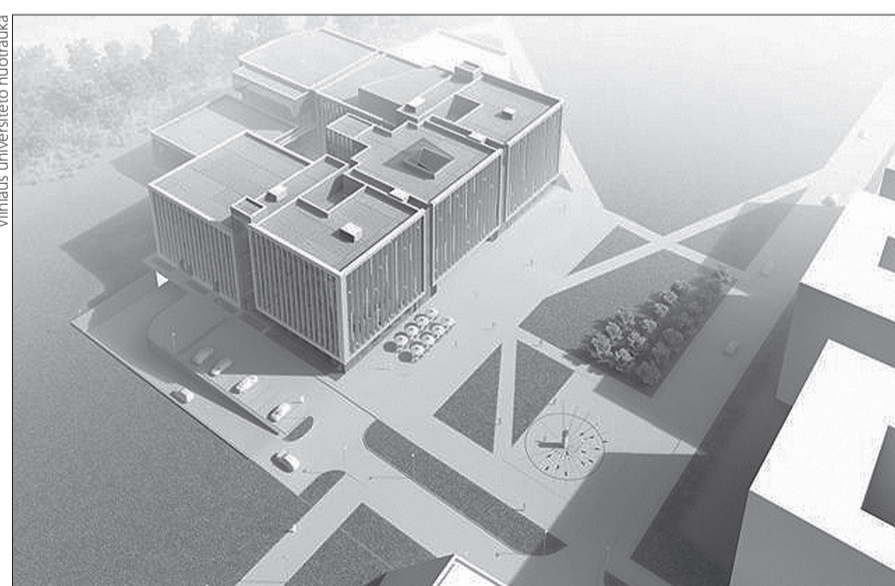

Konferencijos akimirka

JUNGTINIS GYVYBĖS MOKSLŲ CENTRAS IŠKILS VILNIAUS SAULĖTEKYJE

Vilniaus universitetas ir AB „Panevėžio statybos trestas“ pasirašė 106,46 mln. Lt (su PVM) vertės Jungtinio gyvybės mokslų centro (JGMC) pastato statybos darbų rangos sutartį. Ją įgyvendinus, Vilniaus universiteto akademiniam miestelyje Vilniuje, Saulėtekio alėjoje 9, šalia jau pastatyto Mokslinės komunikacijos ir informacijos centro, iškilis naujas mokslinių tyrimų ir studijų reikmėms pritaikytas pastatas, jo bendras plotas 24 tūkst. m². Pastato techninį projektą parengė UAB „Viltekt“, UAB „Ekoprojektas“ ir UAB „Architektūros linija“, projekto autoriai architektai Gintaras Čaikauskas, Virginija Venckūnienė, Miroslavas Šejnickis ir Vytenis Rauga. Pastato projektavimas ir statyba vykdomi įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšomis remiamą projektą „Jungtinio gyvybės mokslų centro sukūrimas“ (projekto Nr. VP2-1.1-ŠMM-04-V-01-016). Statybos darbų pabaiga numatyta 2015 m. pavasarį.

Statybos darbų rangovas atrinktas vykdamas ribotą viešojo pirkimo konkursą. Pirmasis konkurso etapas – kvalifikacinė atranka – paskelbtas 2012 m. lapkričio pabaigoje. Šiame konkurso etape dalyvavo 7 tiekėjai.

Taip atrodys Jungtinis gyvybės mokslų centras

Įvertinus jų kvalifikaciją, patirtį ir turimus pajėgumus, dalyvauti kitame etape buvo pakviesti penki tiekėjai, kurie iki 2013 m. gegužės 14 d. turėjo pateikti rangos darbų kainos pasiūlymą. Geriausią pasiūlymą pateikė ir viešajame pirkimo konkurse nugalėjo AB „Panevėžio statybos trestas“.

JGMC projektą įgyvendina Vil-

niaus universitetas su partneriais – Vilniaus Gedimino technikos universitetu ir Vilniaus universiteto Onkologijos institutu. Pagrindinis projekto tikslas – sukurti gyvybės mokslų tyrimų ir studijų centrą, skirtą biotechnologijos ir molekulinės medicinos mokslinių tyrimų, studijų ir technologinės plėtros reikmėms.

JGMC darbuotojų pagrindą sudaro Vilniaus universiteto Biotechnologijos ir Biochemijos institutų ir Gamtos mokslų fakulteto mokslininkai. Per pastaruosius trejus metus šių padalinių mokslininkai atliko 28 mokslinius tyrimus ar paslaugas verslo įmonių užsakymu. Šių tyrimų bendra vertė 4,129 mln. Lt, iš jų 2,108 mln. Lt tenka užsienio kapitalo įmonėms. Per šį laikotarpį gauti 6 Lietuvos, 11 užsienio ir tarptautinių (JAV, Jungtinės Karalystės, Europos) patentų, jų pagrindu pasirašytos trys licencinės sutartys, iš kurių gauta 700 tūkst. Lt pajamų. Be to, pasirašytos trys bendrų tyrimų su verslo įmonėmis sutartys. JGMC mokslininkai įsteigė keturias naujas aukštųjų technologijų įmones, dar keletą įmonių ruošiamasi steigti. Palyginamas unikalus Lietuvos istorijoje atvejis – privačios verslo investicijos į

JGMC mokslinę įrangą už maždaug 1 mln. Lt (prof. Arvydo Janulaičio dovana į Lietuvą iš Harvardo universiteto grįžtančiam mokslininkui dr. Linui Mažučiui). 2010–2013 m. gauta mokslo dotacijų iš užsienio institucijų ir tarptautinių programų už 14,82 mln. Lt, o iš Lietuvos institucijų ir programų – už 42,124 mln. Lt. Vien per šį laikotarpį sukurta apie 200 naujų darbo vietų mokslininkams, didelė dalis jų yra jauni mokslininkai iki 30 metų. JGMC projektas yra bene vienintelis iš Lietuvoje įgyvendinamų slėnių programų projektų, kuriame vienas pagrindinių prioritetų – jaunimo problemų sprendimas ir pasauliniu mastu konkurencingų studijų plėtojimas. JGMC projekto įgyvendinimas sudarys prielaidas didesnėms tiesioginėms užsienio investicijoms į Lietuvą, kurti naują pažangų verslą, stabdyti „protų nutekėjimą“, skatinti „protų sugrįžimą“ ir kurti naujas darbo vietas, ypač skirtas jauniems žmonėms.

Prof. Juozas Rimantas Lazutka
VU Gamtos mokslų fakulteto
Botanikos ir genetikos katedra

MAGDEBURGO TEISĖ IR LIETUVIŠKASIS JOS KONTEKSTAS

■ Atkelta iš 1 p.

katalikams bajorams (akivaizdžiai juos ir katalikų religiją išskirdamas į valstybės religijos statusą) ir Vilniaus miestui suteikdamas Magdeburgo teisę. Tokiu būdu Vilnius pirmasis iš LDK miestų vokiečių miestų pavyzdžiu įgijo savivaldos teisę.

Jolanta Karpavičienė. Ar tai buvo toli į ateitį pramatyta, kad Magdeburgo teisė LDK atliks miesto teisės funkciją – sunku pasakyti. Vargu ar Jogaila mąstė taip giliai strategiškai. Prisiminime kiek ankstesnius įvykius. 1381 m. kunigaikštis Kęstutis užėmė Vilnių, pašalino didįjį kunigaikštį Jogailą iš sosto ir pasiskelbė Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. 1382 m. birželį Jogaila atvyko į Vilnių, o jo sąjungininkai vadovaujami Hanulo įteikė Jogailai pilies raktus. Jogaila susigrąžino didžiojo kunigaikščio valdžią. Tuo metu Kęstutis malšino Jogailos brolio kunigaikščio Kaributo maištą. Visai įmanomas dalykas, kad Hanulas buvo pirmasis Vilniaus vaitas, nors pačioje privilegijoje nei ši pareigybė, nei konkretus asmuo nenurodomi. Tikėtina, kad Magdeburgo teisės suteikimas Vilniaus „miesiečiams, miesto gyventojams ir visai miesto bendruomenei“ – taip Jogailos rašte įvardijamas šios teisės „gavėjas“ – galėjo būti ir Jogailos atsidėkojimo ženklas, tuo pačiu ir Vilniuje gyvenusių vokiečių protegavimas, kurie su Hanulu priešakyje rėmė Jogailą.

Jeigu net taip ir būtų buvę, labai greitai išryškėjo ir kita perspektyva. Po Vytauto mirties Žygimanto Kęstutaičio 1432 m. privilegijoje jau matome klasikinę Magdeburgo teisės suteiktą Vilniaus miestui pagal visus parametrus, užtikrinant miestui autonomines, juridines, socialines teises. Miesto autonomija garantuojama Magdeburgo teisės forma.

ML. Po Vilniaus Magdeburgo teisė buvo jau drąsiau suteikiama, bet dar ne daug LDK miestų ja buvo apdovanoti.

J. Karpavičienė. Jogaila 1390 m. Magdeburgo teisę suteikė Braštai, Trakai magdeburginę suteiktą įgijo XIV–XV a. sandūroje, o Vytautas 1408 m. šios teisės privilegija apdovanojo Kauną. Pastaruoju atveju Vytautas protegavo Kauno vokiečių bendruomenę, bet labai greitai ši teisė, nors šaltiniuose net iki XVIII a. pab. sinonimiškai vadinta vokiška Magdeburgo teise, prarado etninę reikšmę, tapo ne tik vokiečių, bet apskritai miestiečių teise. XV a. žinomos pavienės suteiktos, o šio šimtmečio pabaigoje Aleksandras jau ėmė vykdyti tikslingą miestų politiką, Magdeburgo teisę pradėjęs suteikinti ir Palenkėje jau egzistavusioms ar naujai steigiamoms vietovėms bei slavų miestams. Per jo valdymo laikotarpį apie 40 LDK miestų, dabar esančių Baltarusijos ir Ukrainos teritorijoje, įgijo savivaldą. Taip valdovas stiprino Rytų politiką, savo socialinę atramą LDK priklausiusiose slavų žemėse. Polockas, Vitebskas, Minskas – buvo tarp tų svarbiausių miestų, gavusių juridinę autonomiją.

Magdeburgo teisė Trakų karaimams

J. Karpavičienė. Lietuvių etninių žemių Aleksandro dosnumas nepalietė, nes ten tuo metu nebuvo didesnių miestų. Įdomu, kad 1441 m. Kazimieras Magdeburgo teisę suteikė Trakų karaimams. Retas atvejis, kadangi Magdeburgo teisė vadinta krikščioniška teise. Ji Lietuvoje sklido kartu

Sveikino žodį taria Vokietijos Federacinės Respublikos Saksonijos-Anhalto žemės ministras pirmininkas dr. Reiner Haseloff, sėdi užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius, Vilniaus savivaldybės meras Artūras Zuokas ir Ukrainos vicepremjeras Konstantin Gryshchenko

su krikščionyste kaip Vakarų pasaulio, okcidentinis reiškinys.

ML. Ar žinomas kitose Europos šalyse atvejis, kai nekrikščioniškai bendruomenei būtų suteikta Magdeburgo teisė?

J. Karpavičienė. Man toks atvejis nėra žinomas.

ML. Iš tautinių bendruomenių, religijai, armėnams Lvove tokia teisė buvo suteikta.

J. Karpavičienė. Taip, bet armėnai krikščionys. Trakų karaimams suteiktoji Magdeburgo teisė rodo, kad tai nebuvo etninis ar net konfesinis, bet visų pirma socialinis ir teisinis mechanizmas, užtikrinantis savivaldą.

ML. Jei taip, tai kodėl Lietuvos totoriams ši teisė nebuvo suteikta? Totorių nuopelnai Lietuvos istorijoje pakankamai ryškūs, pakaktų prisiminti Aukso ordos chaną Dželaletdiną, Tochtamyšo sūnų, Vytauto įkurdintą su visa palyda Trakuose. Dželaletdinas su savo pulkais kovėsi Vytauto pusėje Žalgirio mūšyje. Tiesa, katalikiškoji Europa ilgus dešimtmečius LDK valdovus smerkė, kad jie naudojami „saracėnų“, nekrikštų pagalba kovose prieš krikščionis. Gal šis savotiškas šleifas turėjo įtakos ir teikiant Magdeburgo teises? Tiksliau – susilaikant nuo teikimo totoriams.

J. Karpavičienė. Manau, kad priežastis kita. Trakų karaimai gyveno kompaktiškai ir sugyveno su krikščionimis. Kad karaimai galėtų bendruomeniškai gyventi, jiems ir buvo suteikta LDK tuo metu jau žinota išorinė forma. Jie turėjo savo vaitą, nors vidaus gyvenime tikrai nesinaudojo Saksų-Magdeburgo teisės šaltiniais, netaikė šios teisės konkrečių normų. Miesto suvereno, valdovo požiūriu tai buvo prievolinis vienetas, dabar sakytume – ūkio subjektas. Čia ir glūdi miesto teisės suteikimo prasmė: visų pirma ūkiniai ir socialiniai interesai,

tik paskui tos teisės raiška įgauna ir politinę formą.

ML. Kodėl Lietuvos žydų bendruomenės negaudavo Magdeburgo teisų?

J. Karpavičienė. Magdeburgo teisės veikimo sfera žydų niekuomet neapėmė. Tik XVII a. antrojoje pusėje tose vietovėse, kuriose žydų gausėjo, atsirado būdų, kaip tuos santykius reguliuoti. Bet tai atskira ir labai plati tema.

Kas tas „lietuviškasis sąjūdis“?

J. Karpavičienė. Noriu grįžti prie Magdeburgo teisės sklaidos eta-

pų. Minėjome, kad per antrąją šios teisės sklaidos laikotarpį XV a. pab.–XVI a. pr. magdeburginės privilegijos buvo suteiktos miestams Palenkėje ir slaviškojoje LDK dalyje. Lietuviškąsias LDK žemes šie procesai tuokart aplenkė. XVI a. antrojoje pusėje prasidėjo trečiasis tos sklaidos etapas, išprovokuotas ištiso priežasčių kompleksu. Daugeliui LDK miestų, net ir mažesnių, pradėta masiškai suteikti Magdeburgo teisės privilegijas. Visų pirma tai Valakų reformos netiesioginis padarinys, kai pradėtas reguliuoti miestelių tinklas, iš jų išskiriamos didesnės gyvenvietės. Tuo metu taip pat

vykdyta ir administracinė bei teismų reforma, kūrėsi bajoriškoji savivalda. Prof. Zigmas Kiaupa iškėlė mintį, kad taip galėjo būti iškelta alternatyva ir miestiečių savivaldai. Mat miestiečiai visados buvo valdovo atrama.

Per keliolika metų keliolika vietovių jau etninėje Lietuvoje gavo Magdeburgo teisę – taip valdovas stiprino savuosius miestus. Merkinė šią teisę gavo 1569 m., taip pat ir privatūs didikų miestai – tai Radvilų Biržai (1589), Kėdainiai (1590), Chodkevičių Skuodas (1572) ir Kretinga (1609).

Taigi ir etninėje Lietuvoje ėmė gausėti miestų skaičius. Edmundo Rimšos

Vilniaus rotušė XVIII a. (M. Januševičius, 1835), Lietuvos dailės muziejus

Dr. Olga Keller (Erhardo Karlo Tiubingeno universitetas) skaito pranešimą apie Magdeburgo teisę Baltarusijoje

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanas prof. dr. Rimvydas Petrauskas

duomenimis, iš viso LDK buvo apie 250 miestų, gal net daugiau, kurie anksčiau ar vėliau buvo gavę Magdeburgo teisę.

ML. *Kiek dabartinės Lietuvos teritorijoje tokių miestų buvo?*

J. Karpavičienė. Iki XVIII a. vidurio dabartinės Lietuvos teritorijoje tokių miestų buvo 24 (Klaipėda, arba Memelis, buvo kitos istorijos kontekstas, į LDK neįėjo). Siekiant racionalizuoti valstybės valdymą ir miestus tvarkyti „iš viršaus“, 1776 m. magdeburginė savivalda daugelyje vietovių buvo suspenduota. Tuokart Magdeburgo teisę LDK išlaikė tik 11 miestų, tarp jų Vilnius, Kaunas ir Trakai. Kai XVIII a. pabaigoje Ketverių metų seimo metu Abiejų Tautų Respublikoje buvo inicijuota miestų reforma, stengiasi jiems suteikti vadinamųjų laisvųjų miestų privilegijas, kurias amžininkai suprato kaip Magdeburgo teisės sugrąžinimą ar suteikimą. Tą istorijos etapą tyrinėtojai vadina „lietuviškuoju sąjūdžiu“. Per šešis mėnesius 74 miestai LDK teritorijoje (dabartinėje Lietuvoje ir Baltarusijoje) gavo laisvo miesto privilegijas. Dažniausiai jos buvo suvokiamos kaip Magdeburgo teisės suteiktys, nors nuo pastarųjų gerokai skyrėsi. Tai štai iš tų 74 miestų 55 yra dabartinėje Lietuvos teritorijoje, iš jų 45 vietovės anksčiau jokios Magdeburgo teisės neturėjo. Dėl to magdeburginių miestų teisės statistika formaliai išauga iki 70 vietovių.

ML. *Matyt, pasinaudota sunkia LDK padėtimi, politine Abiejų Tautų Respublikos krize, tad būta progos paspausti paskutinį karalių Stanislovą Augustą.*

J. Karpavičienė. Be jokios abejonės būta aibės įvairių niuansų, bet noriu pabrėžti bene pagrindinį to meto lietuviškumo momentą: visa tai rodo Lietuvos priklausymą Vakarų demokratinei civilizacijai ir tik taip tą procesą būtų įmanoma aiškinti.

Kaip tapti miesto piliečiu?

ML. *Kaip apibūdintumėte to meto, t. y. XVII a. pab. miestiečių ir bajorijos santykius? Akivaizdu, kad Magdeburgo teisė sietina su miestiečių siekiu įgyti savo miestui savivaldą. O kiek tai buvo svarbu bajorams?*

J. Karpavičienė. Miestai, viduramžiais ir ankstyvaisiais Naujaisiais laikais turėję savivaldą, užsienio istoriografijoje dažniausias vadinami autonominiiais miestais. Vartotina ir ikimoderniosios savivaldos apibrėžtis. Ji nesietina vien su idėjiniais dalykais, nes veikė labai konkretūs interesai. Juk ką ta Magdeburgo teisė reiškė miestiečiams?

ML. *Turgaus, kasmetinių mugių rengimo galimybė.*

J. Karpavičienė. Taip, bet turgaus teisę galėjo turėti ir miesteliai. Magdeburgo teisės suteikties miestiečiams esmė štai kokia: tokiame mieste

teisėtoje santuokoje gimęs miestietis buvo laikomas prigimtinis, o „įsirašęs į miestą“ – naujuoju miestiečiu. Jeigu jis nori įsirašyti į miestą, tapti miestiečiu, tai reiškė žmogaus laisvę, o baudžiavinėje santvarkoje asmens laisvė buvo kokybinis žmogaus egzistencijos rodiklis. Miestelio gyventojas taip pat laisvas, bet miesto gyventojas yra visai kitoks pilietis.

Vakarų ir Vidurio Europos miestuose buvo vedamos net specialios knygos, į kurias buvo įrašomi naujieji miestiečiai. Lietuvoje tokių specialių „registrų“ nebūta, tačiau įsirašymo į miestą faktai fiksuoti kitose savavaldžių miestų knygose. 2005 m. Agnius Urbanavičius išleido puikią mokslinę studiją* „Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 m.“ Per minėtą laikotarpį į Vilniaus miestą įsirašė daugiau kaip 4 tūkst. žmonių, įdomu, kad iš jų apie 70 – iš Magdeburgo miesto. Įdomi naujiena. Tai buvo atvykėliai pirkliai ir amatininkai.

Be žmogaus asmeninės bei socialinės laisvės buvo svarbus ir miestiečio turto garantijų aspektas. Ir trečias dalykas – galimybė verstis miesto amatu, su miestiška gamyba susijusia veikla. Tarkime, žmogus nori verstis pirklyste. Tam reikia tapti pirklių gildijos nariu, o be miesto pilietybės tai neįmanoma.

ML. *Kaip buvo tampama miesto piliečiu?*

J. Karpavičienė. Reikėdavo sumokėti į miesto iždą tam tikrą mokestį. Gausu pavyzdžių, ir ne tik Vilniuje, liudijančių, kad ir valstiečiai siekdavo įsirašyti į miestus. Tampant miesto piliečiu, buvo privalu užsitikrinti dviejų vietinių miestiečių, patikimų žmonių, laidavimą – kad naujasis miestietis nepabėgs su skolomis ar pan., turi būti, kas už visas galimas pasekmes atsako. Socialiniu požiūriu žmogus tampa saugesnis, nes prisiekia miestui (specialios priesaikos tekstas buvo įrašytas ir Magdeburgo teisės šaltiniuose) būti ištikimas, jam tarnauti, neišduoti paslapčių ir t. t. Priesaika priimama miesto rotušėje, prisaikdinamasis tampa viešai žinomu ir laisvo miesto nariu. Toks asmuo įgyja privilegijų, gali naudotis ūkinėmis lengvatomis, kurias turi miestas.

L i e t u v o j e Magdeburgo teisės sklaida buvo susijusi su vadinamąja svečių teise, reglamentavusia užsienio pirklių veiklą. Pvz., Kaune jau Vytauto laikais pradėjo klostytis praktika, kuri juridškai buvo įfor-

specialius pažymėjimus Biržų miestiečiams pirkliais. Kai jie pasienyje vykdami į Rygą parodydavo tuos „pasus“, įrodymą, kad yra magdeburginiai miestiečiai, galėdavo nemokėti maito.

Panašiai buvo susijęs visas kompleksas ekonominių lengvatų, monopolijų ir t. t. Dažnai magdeburginę teisę įsivaizduojame kaip vakarietišką reiškinių, kalbame apie aukštas materijas, bet visų pirma tos teisės suteikimas reiškė labai pragmatiškus dalykus. Kitokio būdo toms lengvatomis įgyti nebuvo.

Kad miestas neišsivaikščiūtų

ML. *Bet bajorams taip pat buvo suteikiamos privilegijos užsiimti vienokia ar kitokia veikla?*

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro 1576 m. privilegija Vilniui, kuria patvirtinama ankstesnių valdovų šiam miestui suteikta Magdeburgo teisė

mintą valdant Aleksandriui ir suvokiama kaip Magdeburgo teisės veikimo dalis. Tai reiškė, kad prikyls iš Dancigo ar kito miesto, laivu pasiekęs Kauną, privalo šiame mieste sustoti, iškrauti savo prekes ir tris dienas čia buvoti. Būtinai privalo rotušėje pareikšti, kad atvyko, nedaryti slaptų sandorių, taip pat sandorių tarpusavyje, bet privalo prekes siūlyti vietos pirkliai. Atvykėlis privalo tas prekes parduoti didmenai, nes tik vietos pirklys galėjo jas parduoti mažmenai tiek pačiame mieste, tiek ir regione.

Kai rinkau disertacijai temą, Kaune aptikau tokį dalyką: du vokiečiai (sprendžiant iš pavardžių) įsivėlė į turinį konfliktą dėl prekių. Dancigietis ir kaunietis pirkliai, pastarojo pavardė Bliumas, veikiausiai dar Vytauto pasikviestų pirklių palikuonis. Bliumas dėsto: „Aš esu kaunietis, apdovanotas Magdeburgo teise ir tik aš turiu teisę naudotis miesto lengvatomis“. Kitaip sakant, ekonominės lengvatos garantuojamos teisine forma. Tais laikais nebuvo kitokių būdų: nebuvo žemės kadastro, pasų. Vėliau atsiranda tam tikri pastarųjų prototipai – aptikau informacijos apie Radvilų išduodamus

J. Karpavičienė. Buvo, bet tai jau visai kita tema, o mes kalbame apie miestiečių socialinį statusą bei ekonominę padėtį, kuriuos užtikrindavo Magdeburgo teisė. Kalbant apie šio reiškinių ištakas, reikia turėti galvoje vieną dalyką. Miestas yra universalus istorijos reiškinių. Senosios civilizacijos, graikų poliai, senovės Romos civilizacija – tai vis miestų civilizacijos. Bet šį kartą kalbame apie Vakarų Europos krikščioniškosios civilizacijos miestą, kuris užgimė brandžiais Viduramžiais Europoje. Kokia tokio europietiniu vadintino miesto esmė?

Tokiu miestu laikoma ne šiaip kompaktiškai gyvenama teritorija, kuriai būdingi urbanistiniai požymiai (nuolatinės posesijos, gatvių struktūra ir pan.) ir kurioje gyvena tam tikra ūkine veikla, dažniausiai susijusia su amatais ir prekyba, užsiimantys žmonės. Tai universalūs miesto bruožai. Europinio tipo miestas – tai asmeniškai laisvų žmonių bendruomenė, kuri naudojasi juridine, socialine ir ekonomine autonomija, renka savo valdžią, turi savuosius teismus. Šis savavaldaus miesto statusas apibrėžiamas miesto teisės suteiktimi, o pastarosios

adresatas – miestiečių bendruomenė. Antai Aleksandras, suteikdamas Magdeburgo teisę Polockui, skelbia, duodąs polockiečiams privilegijų ir lengvatų, „kad miestas neišsivaikščiūtų“.

Miestiečių bendruomenė suvokiama kaip juridinis vienetas, kuris dėl savo ekonominės veiklos pobūdžio, mobilumo, uždirbamų pinigų gali būti potencialus mokesčių mokėtojas. Miestiečių bendruomenė nevyksta į karą, bet geriau moka sidabrinės ir kitokius mokesčius.

ML. *Bet juk miestiečiai turėdavo parengti ir apginkluoti karo atveju savo karių, turėjo savo vėliavas.*

J. Karpavičienė. Taip, bet vėliau ši prievolė buvo keičiama pinigine išraiška, nes miestiečiai uždirba pini-

Biržų miesto istorinis herbas (iš 1642 m. privilegijos Biržams, ja patvirtinta anksčiau šiam miestui suteikta Magdeburgo teisė). Herbas skelbtas leidinyje: Rimša E. *Heraldika. Iš praetis į dabartį.* – Vilnius: Versus aureus. – 2004, p. 150

gus, kuriais miesto valdžia ir valdovas suinteresuoti. Valdovas suteikia miesto teisę, savivaldą arba autonomiją, t. y. pats miestas gali rinkti savo valdžią, tvarkytis, užtikrinti sąlygas savo gyventojams ir rinkti mokesčius iš miestiečių. Siuzerenui svarbu, kad miestas ekonomiškai ir socialiniu požiūriu būtų pajėgus, tad jis nesikiša į miesto vidaus gyvenimą. Miestas tvarkosi pats, susitaria, kaip surinkti mokesčius ir pasidalinti kitas prievoles, kaip paskirstyti turą. Iš šios veiklos ir santykių atsiranda bendruomeniškumas. Maksas Vėberis gražiai pasakė: „Vakarietiškas miestas – tai bendruomenės užuomazga“. Dabartinės demokratinės Europos užuomazgos prasideda mieste, nes žmonės pažįsta vienas kitą, turi laiduoti vienas už kitą, sprendžia įvairius konfliktus, ginčus, jie susigyvena ir tie sugyvenimo elementai ir kuria bendruomeninio gyvenimo principą.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

* Urbanavičius A., *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 m.*, Vilniaus: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.

Martino Lutherio Halės-Vitenbergo universiteto prof. habil. dr. Heiner Lück iš Vokietijos, Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktoriaus pavaduotoja dr. Jolanta Karpavičienė su kolegomis po konferencijos

Lietuvos ambasadorius Baltarusijoje Evaldas Ignatavičius, humanitarinių mokslų daktarė Jolanta Karpavičienė, Martino Lutherio Halės-Vitenbergo universiteto prof. habil. dr. Heiner Lück ir Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas

ERDVĖ, KUR SUSITINKA TECHNOLOGIJOS,

■ Atkelta iš 1 p.

G. Urbonas. JAV technologijų mokyklose kilo susidomėjimas humanitariniais dalykais, tikintis, kad tai bus veiksmi pagalba tiksliesiems mokslams ir inžinerijai. Antra vertus, būta ir tarpusavio susidomėjimo. Svarstyta, kaip kelios žinių produkcijos „mašinos“ – tikslųjų mokslų ir inžinerijos bei humanitarinių mokslų – gali susitikti ir veikti produktyvioje konfrontacijoje. Žodžiu, kas bus iš šių dviejų tarsi skirtingų pasaulių savivokos, tarpusavio supratimo, kai jie susidurs? Kokios bus šių tokių „skirtingų pasaulių“ modelių sąveikos?

Dėl šių dviejų abipusiškai papildančių siekių MTI ir atsirado programa, kurią įkūrė Bauhauzo menininkas Georgas Kepešas (György Kepes, 1906–2001), vengrų kilmės dailininkas, dizaineris, meno teoretikas ir pedagogas. Kaip žinome, Bauhauzo mokyklą Vokietijoje 1919 m. įkūrė vokiečių architektas Valteris Gropius (Walter Gropius, 1883–1969), o uždarė 1933 m. naciai, kai kurie jos kūrėjai persikėlė į Angliją, vėliau į JAV, siekdami modernizuoti konservatyvią JAV visuomenę. Tiek V. Gropius, tiek Marselis Breueris (Marcel Breuer, 1902–1981), tiek kiti tos mokyklos kūrėjai architektai ir menininkai labai plačiai žvelgė į būtinybę pasitelkti meną, dizainą ir technologijas keičiant aplinką, keliant tikslą moderninti visuomenę.

ML. Bauhauzo architektūros ir meno idėjos JAV rado palankią terpę, išplito ir

formavo modernizmo architektūroje, dizaino ir kitose srityse. Bauhauzo mokyklos kūrėjų ir teoretikų, persikračiusių iš Vokietijos į JAV, poveikis modernizuojant JAV visuomenę abejonių nekelia. Įdomu, kad jau po Antrojo pasaulinio karo rusų „sputnikas“ suteikė naują impulsą ne tik JAV kosmoso ir karinėms technologijoms, bet ir humanitarinių mokslų įtakai minėtoms technologijoms. Kodėl praktiškumu garsėjančioje JAV visuomenėje staiga taip prireikė humanitarikos?

G. Urbonas. Būta ne vienos priežasties, bet štai ką man pasakojo kolegos ir ką perskaičiau kituose šaltiniuose. Šiandien gal yra kitaip, bet to meto JAV inžinieriai ir tikslųjų mokslų atstovai nepasižymėjo labai gera iškalba. Jiems ne visada lengvai sekdavosi įtikinti paprastus mokesčių mokėtojus, o tuo labiau JAV Kongreso narius, kuo svarbūs jų atliekami tyrimai ir kodėl jiems reikia skirti didesnę finansavimą. Tam reikėjo telkti stiprius vizualinius argumentus ir atitinkamas retorikos priemones. Tokių įgūdžių mokslininkams ir inžinieriams galėjo suteikti pirmiausia humanitarinės disciplinos.

Maža to, reikėjo ir naujų vizualizacijos priemonių. Fotografija, vėliau lazerių ir holografijos taikymas šių spragą užpildė, padėjo mokslininkams išreikšti jų siekius, vizualizuoti plika akimi nematomus mikropasaulio ir kitų dimensijų procesus. Mokslo reiškiniai ir procesai įgijo paprastam mokesčių mokėtojui ir politikui aki-vaizdesnį, aiškesnį ir suprantamesnį

Gediminas Urbonas vadovauja diskusijai „Regioninė plėtra ir urbanizacija“

Net ir karštose diskusijose Antanas Mockus sugeba išlaikyti gerą nuotaiką

pavidalą. Visuomenei atsivėrė langas į laboratorijas ir tikslųjų mokslų ligi tol neprieinamus bastionus. Ne paslaptis, kad ir humanitarams šie slėpiniai buvo sunkiai prieinami. Kitaip tariant humanitarika humanizavo ir gražino visuomenei tai, ką karo technologijos buvo įslaptinę.

Humanitarinio išsilavinimo reikia šiandien, dar labiau prireiks ateityje

ML. Pradėjo reikštis procesai, kurie žmonių nuo knygos ir rašytinio žodžio

sakome: humanitarai reikalingi tiek, kiek mokslininkai galėtų sėkmingai „parduoti“ savo išradimus... Iš tikrųjų ne viskas taip paprasta. Tame pačiame MTI tyrimų centrai, laboratorijos, atskiri tyrinėtojai ir mokslininkai savęs jau nebesuvokia atsietai nuo humanitarinių disciplinų. Jos padeda mokslininkams kvestionuoti utilitariškumą, keičia pačių mokslininkų ir inžinierių mąstyseną. Mokslas vadovaudamasis savo logika atmeta iracionalumą, spekuliatyvius dalykus, siekdamas rezultato remiasi nusistatytais griežtais kriterijais, kurių nesilaikant nebūtų

laiku, kai pasaulio kūrime vyksta masinis žmonių dalyvavimas, tam pasitelkiami galingi bendradarbiavimo, komunikaciniai tinklai. Patys technologijų kūrėjai ir naudotojai turi labai aiškiai suvokti kultūros, socialumo ir socialinių problemų sritis. Technologijos plėtojasi kasdieniame gyvenime, todėl humanitarinis išsilavinimas būtinas šiandienos mokslininkams ir inžinieriams, kad jie aiškiau ir kompleksiau suvoktų realybę, kuriai tos technologijos ir kuriamos. To dar labiau prireiks ateityje. Tai sakau ne vien aš, tai teigia MTI administracija ir vadovai.

ML. Ir Lietuvoje tai suvokta. Antai Kauno technologijos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas veikia nuo 2000 m., kai įvientisą darinį buvo sujungti Humanitarinių mokslų institutas ir Užsienio kalbų centras. Vilniaus Gedimino technikos universiteto Humanitarinis institutas įkurtas 2003 m., o šio instituto pagrindu 2012 m. įkurtas Kūrybinių industrijų fakultetas. Taigi humanitarų ir technologinių mokslų dialogas jau yra Lietuvos mokslo ir studijų realybė.

G. Urbonas. Tai mūsų laikų inžinierių ir technologijos mokslų būtinybė, tad labai gerai, kad Lietuvos universitetinis aukštasis mokslas šioje srityje neatsilieka.

Žmonių dalyvavimo svarba miesto gyvenime

ML. Bijau, kad ne visose srityse esame tokie pažangūs. Antai Pasaulio lietuvių ekonomikos forume, kuriame Jūs vadovavote diskusijai „Regioninė plėtra ir urbanizacija“, uždavėte diskusijos dalyviams klausimą: „Kas darytina, kad miesto bendruomenės būtų aktyviau įtraukiamos į diskusijas dėl miestui aktualių klausimų sprendimų?“ Iš sostinės mero Artūro Zuoko išgirdome kontrklausimą: „O kam to bendruomenių dalyvavimo diskusijose reikia?“ Žodžiu, ir be jų yra, kas tuos klausimus sprendžia.

G. Urbonas. A. Zuokas atstovauja konvencionaliam praeities valdininko valdymo modeliui, kuris jau atgyvena. Sostinės meras vis dar mąsto truputį komjaunuoliškai, atmesdamas požiūrių įvairovę, kito nuomonę ir galimybę reikštis pilietinei visuomenei. Susiduriam su totalitarinės ideologijos pasekmėmis...

Kaip palyginimą ir savotišką priešstatą pateiksiu pavyzdį iš agrarinės srities, kai hidroponika ar aeroponika lyginama su tradicine žemdirbyste. Hidroponika – tai augalų auginimas mineralinėmis medžiagomis praturtintame vandenyje. Šiuo atveju nėra

Pasaulio lietuvių ekonomikos forumo viena iš diskusijų

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

kviečiame prenumeruoti „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose ir internetu 2013-iems metams: mokslo visuomenės informacija Jus pasiekis greičiau ir operatyviau negu laukiant internetinio laikraščio varianto.

Prenumeratos kaina: 1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt, 11 mėn. – 100, 98 Lt.

kultūros galop atvedė prie vaizdo kultūros. Televizinė, mozaikinė žinių įsivaizdinimo ir perteikimo sistema išstumia tradicinius žinių gavimo būdus.

G. Urbonas. Iš esmės taip ir yra, bet noriu atkreipti dėmesį į dar vieną labai svarbų dalyką. Dabar bandome įsivaizduoti, kaip kultūra gali būti instrumentalizuojama, bet tai gan pavojinga sritis. Viena vertus, tarsi

pasiektas užsibrėžtas rezultatas, nepavyktų sukurti konkretaus daikto ir pan. Tarkime, vėjo tunelyje tyrinėjame lėktuvo sparną, fiuzelazą ar kurią kitą aerodinaminę formą. Tyrime atmeta ma visa, kas nepragmatiška konkretaus tyrimo prasme. Konvencionaliai mastant, jeigu mokslininkai veiktų kitaip, patektų į nemoksliskumo sritį ir veikiausiai tai būtų jų kaip mokslin-

MENAI IR HUMANITARIKA

reikalo naudoti dirvožemį, pakanka augalų šaknims įkibti į žvyro, degto molio granulių, akmens vatos ar šiaudų pagrindą. Taikant aeroponiką, augalų šaknys tiesiog apipurškiamos ore ir auga tame rūke. Šie auginimo būdai yra 10–12 kartų našesni už taikomus tradicinėje žemdirbystėje. Jei metaforiškai palyginsime su žmonių dalyvavimu miesto reikalų sprendime, tai pirmiausia miestą reikia tinkamai suvokti ir įsivaizduoti. Miestas yra nepaprastai sudėtingas organizmas. Tai ne vien pastatai ir gatvių tinklas, ne vien ekonomika ar apčiuopiama materija, bet ir daugialypė žmonių veikla, apčiuopiami ryšiai ir nelengvai apčiuopiami procesai. Santykis panašus į fizikos ir metafizikos reiškinius, fizinės ir nefizinės erdvių sąveiką. O nefizinė erdvė ir yra socialiniai, bendravimo dalykai. Būtent kultūros, socialinė ir bendravimo erdvė ir kuria miestą. Tą svarbu žinoti, prisimenant, kad 80 proc. planetos žmonių gyvena miestuose ir šis skaičius neišvengiamai didės. Miestuose vyksta pagrindinė civilizacijos gamyba.

ML. *Bet ar visados gamyba išliks civilizacijų gyvavimo pagrindas?*

G. Urbonas. Štai dabar ir noriu pereiti prie naujos minties. Kas yra gamyba? Mintyje turiu ne vien pridėtinės vertės, daiktų ar produktų gamybą, bet žmonių santykių, bendravimo erdvių, jausmo erdvių, ryšio tarp žmonių autentiškumo erdvę. Norėdami pamatuoti miesto ar visuomenės gerovę, turime kalbėti ir apie visuomenės sveikatą, kultūrą, darnumą, lygybę, saugumą, garantijas ir kitus aspektus, sudarančius žmonių gyvenimo gerovę. Štai kur pagrindiniai dalykai. Todėl kalbant apie investicijas reikia žiūrėti ir atsakyti į klausimą, kaip tos investicijos susiję su žmonių gerove, o ne atvirkščiai – juos nustumti nuo tos gerovės, dar labiau nužmoginant.

ML. *O kam plėsti miestus? Ar dideliuose miestuose žmonės gyvena geriau, jaučiasi laimingesni?*

G. Urbonas. Būtent, visa esmė ir yra – dėl ko visa tai darome ar norime da-

ryti. Jei žmonių gerovės vardan, tai reikia pirmiausia atsakyti: ar tą plėtrą ir kitus darbus reikia daryti gerovės sąskaita? Jeigu plėtrą vykdome gerovės sąskaita, tai vargu ar galėsime rinktis tą plėtrą.

Kodėl mieste vyksta konfliktai? Dėl neteisingumo jausmo, ne vien dėl prieigos prie tam tikrų išteklių, bet dėl nedemokratiško jų paskirstymo. Būstas, maistas, kultūra ir politinė (vieša) erdvė – esminės žmonių išgyvenimo sąlygos. Neturėdamas prieigos prie būsto ar maisto žmogus netenka saugumo ir orumo, o ribojant kultūrą ar viešas erdves netenka ir vertybinio jausmo. Geras miestas žmogui pirmiausia ir suteikia kultūros, vertės, orumo jausmą, o ne vien ekonomines ar akumuliavimo sąlygas.

ML. *Žmogui svarbu gera savijauta gyvenamoje erdvyje.*

G. Urbonas. Pritariu. O kas yra savijauta? Ar fizinis dalykas?

ML. *Veikiau metafizinis.*

G. Urbonas. Taip, bet jį užtikrina labai konkretūs fiziniai veiksniai: įstatymai, ju laikymasis, pagarba istorijai ir kultūrai, kuri matoma fizinės erdvės ženkluose, demokratiški ir teisingi sprendimai. Galima būtų vardyti ir daug kitų dalykų. Tai, kaip šiandien Vilniaus valdžia supranta ekonomiką, yra advokatazimas neteisingumo politikai. Tai nėra naudinga nei miesto kultūrai, nei naujai ir inovatyviai ekonomikai, grįstai darnaus vystymosi principais. Nemanau, kad inovatyvus šiuolaikinis mokslas ar išvalgus verslas pritarė tokiam scenarijui.

Labai gerai forumo metu pasakė vienas sėkmingiausių naujos kartos Lietuvos verslininkų Ilja Laursas: inovatyvus verslas šiandien pajamas uždirba ne iš „greitų“ pinigų, bet iš žmonių dalyvavimo. Todėl ir šiandien kalbėdami apie verslą mintyje turime ne „greitus“ pinigus, bet žmonių dalyvavimą, emocinį jausmą, kurį patiriame ir kuriuo gyvename dalyvaudami

viename ar kitame tyrimų, kūrimo ar statymo projekte. Tai gali būti kultūros ar mokslo projektas, gali būti ir miesto ar valstybės projektas. Esmė įstatymais, technologijomis, urbanistiniu planavimu užtikrinti žmonių dalyvavimą. Ir šis žmonių dalyvavimas visai nelėtina proceso, kaip kad atrodo Vilniaus merui. Kaip tik atvirkščiai, kaip rodo tinklo kultūrų tyrimai, darni plėtra, kurioje dalyvauja piliečiai, užtikrina demokratiją ir greitesnius sprendimus. Tiek „Lietuvos“, tiek kitų sostinės kino teatrų, vaikų žaidimų aikštelių, sporto ar kultūros centrų atvejais, kai kilo konfliktai tarp gyventojų ir administratorių biurokratų (ne verslininkų, ir ne investuotojų – noriu pabrėžti), visa košė užvirė, nes valdininkai nesugebėjo naujoviškai ir inovatyviai įvertinti atsiveriančių perspektyvų.

Pilietinis lygmuo ir kultūra

ML. *O nesugebėjo, nes su panieka žiūri į žmones ir į bendruomenes.*

G. Urbonas. Su panieka ir nuolat rasdami būdų, kaip žmones pažeminti. Žmogus negali gyventi viešo pažeminimo sąlygomis. Mieste gyvendamas neorumo, neteisybės ir viešo pažeminimo sąlygomis žmogus neištvers, nes tai neįmanomos gyventi sąlygos. Iš tokio miesto žmogus traukiasi.

ML. *Prakalbome vilniečiams aktuali tema. Bet ar MTI mokslininkai panašias temas tiria?*

G. Urbonas. Paminėjau tik vieną dalį meno ir technologijų arba humanitarinių ir technologijos mokslų santykių. Tiek inžinerijos, tiek technologijos mokslai siekia išspręsti tam tikras problemas. Beje, MTI įprasta sakyti,

Architektas, dainininkas, visuomenės veikėjas Algirdas Kaušpėdas ir Vilniaus miesto meras Artūras Zuokas diskusijos metu

kad tai ne problemos, o iššūkiai. Taigi bandoma technologijas pritaikyti tiems iššūkiams spręsti. Tai gali būti ekologiniai, socialiniai, klimato kaitos, globalizacijos, aprūpinimo energija, vandeniu ar maistu iššūkiai. Iš tiesų tai globalūs iššūkiai, kuriuos sąlygoja greitai kintantys kapitalo judėjimo, klimato kaitos ir žmonių migracijos procesai. Kalbama apie „civic scale“ – pilietinį lygmenį, visuomeniškumo skalę. Ir būtent šioje erdvyje vyksta technologijų susilietimas su humanitariniais dalykais, o humanitarinių dalykų šerdis – žmogus. Su visa savo siela ir kūnu, jausmais ir visu tuo, kas žmogų daro žmogumi. Kultūra čia esminis dėmuo, todėl šiandien technologijos, kurios padeda spręsti milžiniškas problemas – klimato kaitos, vandenyne ar upių ekologijos, aprūpinimo maistu ir būstu, energijos ir transporto, įvairias kitas ne vien miestų problemas neįmanomos be humanitarinės šerdies ar širdies.

ML. *Jei kultūrai suteikiama tokia reikšmė, tai ar kai kurių žmonių akyse ji neišvirs į savotišką naujo tikėjimo formą?*

G. Urbonas. Tai ne religija, antraip kultūrą reiktų ezoterinti, o aš kalbu apie visišką pragmatiką. Technologijos ir mokslas orientuoti į ateitį ir išgyvenimą naujų globalinių iššūkių akivaizdoje labai aiškiai suprantant šią pragmatiką.

ML. *Mokslas ir technologijos supranta, o kultūra?*

G. Urbonas. Supranta pragmatiką, kad susivoktų kodėl technologijoms ir mokslui reikalinga kultūra.

Visa tai MTI taip pat nagrinėja. Dėl to užsiminiau apie „civic scale“ – pilietiško lygmens svarbą.

Nebijant mesti iššūkių konvencijoms

ML. *Grįžkime prie šiandieninės diskusijos, kuriai vadovavote. Kaip ją vertinate? Akivaizdu, kad diskusijos dalyvių pažiūros ganėtinai skyrėsi.*

G. Urbonas. Buvo truputį apmaudu, kad esant išskirtinai gerai progai aptarti visiems labai svarbius dalykus, tuo nepasinaudota. Pajutau nepagarbą pačiam diskusijos momentui. Atvažiuavau kaip akademinės mokslo ir studijų institucijos atstovas, buvau paprašytas vesti diskusiją, kurioje dalyvavo kiti akademinės pakraipos asmenys. Turėjome unikalią progą dalyvauti diskusijoje su Antanu Mockumi, kuris yra pasaulinio masto asmenybė ir su kuriuo galima aptarinėti įvairias pasaulines tendencijas. Būtent tokiose diskusijose ir galima apčiuopti, kokius atsakymus į gyvenimo iššūkius gali pateikti konkrečiai vieta, šiuo atveju pilietiškas Lietuvos miestas, ar valstybė. Pagaliau pamąstyti, kaip kiekvienas iš mūsų galėtume įsivaizduoti šios vietos atsaką.

Taigi visai nebūtina sukti mintis tik į asmeniškumus, nors visi galime turėti tam tikrų nesėkmių ar nuoskaudų. Labai gaila, kad diskusijoje nedalyvavo iš anksto numatyti asmenys – lietuvių kilmės architektas ir urbanistas Massimiliano Fuksas ir Druskininkų savivaldybės meras Ričardas Malinauskas. Manau, kad diskutuoti su R. Malinausku būtų buvę įdomiau. Druskininkai – puikus pavyzdys diskusijoms. Nedidelis kurortinis miestas, įgyvendinantis labai įdomų urbanistinį technologinį sprendimą – kuriantis druskos, vandens, saulės, slidinėjimo hemisferas. Filosofine ir architektūrine prasme labai įdomus dalykas. Nepaisant planetos klimato kaitos mes kuriame konkrečios vietos orų zonas. Šiame sprendime dalyvauja ne vien architektūra, urbanistika, bet ir technologijos, taip pat ir filosofija. Galime stebėti, kaip visos šios dedamosios, dalyvaudamos, sąveikaudamos kuria naują ekonomiką. Pasaulio lietuvių ekonomikos forumo visa tai aptarti būtų nepaprastai naudinga. Man rūpėjo išdiskutuoti, kaip tos novacijos atliepia pasaulines tendencijas.

Gediminas Urbonas ir Antanas Mockus prie „Lietuvos“ kino teatro pastato, kurio vaizdas šiandien vargu ar puošia Lietuvos sostinę. Akis badantis pavyzdys, kaip miesto valdžia nesugeba rasti bendros kalbos su miesto bendruomene

SUNKUS KELIAS Į PIRMOSIOS RESPUBLIKOS NEPRIKLAUSOMYBĘ (3)

Arnoldas PIROČKINAS

Pradžia Nr. 10, 11.

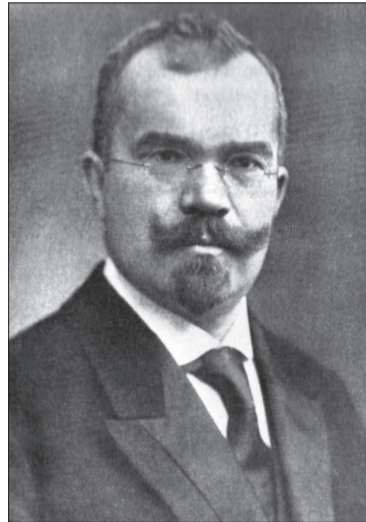
Kaip pravertė Lietuvai nedideli laimėjimai

Iki šiol kalbėjome vien apie pradimus, nuostolius ir kliūtis Lietuvos kelyje į nepriklausomybę. Tačiau būkime teisingi: išsamiam jos būklės vaizdui nepagailėkime vietos tam tikriems teigiamais paveldėtiems reiškiniams. Nors tai skamba kaip paradoksas, bet iš tikrųjų ir jų būta. Vis dėlto vieno kito būta.

Vokiečiai, turėdami galvoje savo kariuomenės poreikius, Lietuvoje nutiesė keturias linijas plačių geležinkelių: Lauksargiai–Tauragė–Šilėnai (sujungę su Radviliškio–Šiaulių ruožu), Palemonas–Gaižiūnai, Šiauliai–Joniskis–Jelgava ir Kretinga–Skudadas–Priekulė (Latvijoje). Iš šiandien turimų plačių geležinkelių 30 proc. siekia kaizerinės okupacijos metus. Be plačių geležinkelių, jie tiesė kiek 600 mm vėžės pločio siaurųjų geležinkelių (pvz., Šiaulių–Biržų linija). Vokiečiai Kaune įrengė tarp Nemuno salos ir dešiniojo kranto žiemos uostą, atvedė jį geležinkelio atšaką.

Palyginti su 1913 m., vokiečių okupacijos laiku ir po to iki 1920 m. pab. sparčiai plito švietimo įstaigų tinklas. Tas plitimas ėjo ne tiek iš okupacinių žinybų pusės, kiek iš pačių gyventojų proveržio duoti savo vaikams mokslą. Kai 1918 m. lapkričio 11 d. įkurtoji Lietuvos švietimo ministerija ėmė apskrityse skirti savo įgaliotinius, vadinamuosius instruktorius (vėliau pervadinti inspektoriais), tai jie paprastai rasdavo nemažą veikiančių pradžios mokyklų.

1913 m. Lietuvoje buvo 875 pradžios mokyklos su 1022 mokytojais ir 51 221 mokiniu (Dr. A. Juška. *Lietuviškos mokyklos augimas* // Židinys, 1938, Nr. 5–6, p. 676). Tuo tarpu 1920 01 15 duomenys (*Švietimo darbas*, 1920, Nr. 5/8), p. 13–18) rodo tokius skaičius. Švietimo ministerijai iš viso priklausė 1173 pradžios (žurnale – pradedamo-

Pirmasis Lietuvos Respublikos švietimo ministras (ministerijos valdytojas) Jonas Yčas

sios) mokyklos. Iš jų lietuvių – 1059, žydų – 55, lenkų – 21, vokiečių – 25, latvių – 10, gudų (t. y. baltarusių) – 1, rusų – 1 (Lentelė Nr. 1). Jose dirbo 1483 mokytojai, iš jų vyrų – 703, moterų –

780 (Lentelė Nr. 2; jų pasiskirstymą tautybėmis praleidžiame). Pradžios mokyklose mokėsi 71 648 mokiniai. Iš jų berniukų 42 000 (= 41 968?), mergaičių – 29 680 (Lentelė Nr. 3; tautybių skaičiai praleisti).

Mokslo lygis pradžios mokyklose, palyginti su caro valdymo laikais, tikriausiai bus sumenkęs, nes ir mokytojų kvalifikacija buvo menkesnė. Antai 1919 m. spalį iš 1203 pradžios mokyklų mokytojų tik 552 buvo baigę keturias vyrų ar penkias moterų gimnazijos klases (Vireliūnas, A. *Naujiems metams stojus* // Švietimo darbas, 1920, Nr. 1(4), p. 4). Išėitų, kad toks mokslas laikytas pakankamu mokytojui, dirbančiam pradžios mokykloje. Dauguma mokytojų nė to neturėjo: buvo baigę rusiškas šešiametės miestines mokyklas (gorodskije učilišče), prilygtancias 1939 m. Lietuvos šešių skyrių pradžios mokyklai. Šiek tiek mokytojų buvo baigusiu mokytojų seminarijų du kursais. Jie jau laikyti „cenzuotais“ pedagogais. Na, o baigę visą rusiškos mokytojų seminarijos mokslą žmonės

laikyti ypač kvalifikuotais švietimo darbuotojais. Jie dažniausiai dirbdavo progimnazijose, gimnazijose, apskrityse pradžios mokyklų instruktoriais (inspektoriais) ar Švietimo ministerijoje, kaip cituotas Antanas Vireliūnas ir jo viršininkas Juozas Vokietaitis, 1919–1931 m. vadovavęs jos Pradžios mokslo departamentui ir kartu buvęs „Saulės“ draugijos mokytojų seminarijos direktoriumi.

To meto Lietuvos švietimo vadovams buvo visai aišku, kad būtina kuo skubiausiai kelti mokytojų kvalifikaciją. Pagrindinė jų kalvė turėjo būti mokytojų seminarijos. Jau 1918 m. vasarą į Kauną iš Voronežo grįžusių „Saulės“ draugijos mokytojų kursų pagrindu atidaroma mergaičių mokytojų seminarija. Tais pačiais metais dar spėta Vilniuje įkurti mokytojų seminariją. 1919 m. Švietimo ministerija atidarė mokytojų seminarijas Panevėžyje ir Marijampolėje, o 1920 m. pradžioje Šiauliuose.

Spartesniai mokytojų prusinimui pasinaudota jau vokiečių okupacinių

savarankiškai pasiruošiusius asmenis, kurie norėdavo įgyti jaunesniojo pradžios mokyklos mokytojo vardą (*Laikinios taisyklės jaunesniojo pradedamosios mokyklos mokytojo vardui įgyti* // Švietimo darbas, 1920, Nr. 3(6), p. 13–14). Vėliau komisija veikė prie Švietimo ministerijos. Šis cenzo įgijimo būdas buvo labai populiarus, nors iš mokytojų reikalavo nemažų pastangų.

Jau pernelyg išplitus straipsniui, apie to meto Lietuvoje įsteigtas gimnazijas ir progimnazijas pasakysime visai trumpai. Pirmosios lietuviškos gimnazijos susikūrė 1915 m. rudenį: spalio 18 d. pradėjo darbą gimnazija Vilniuje, lapkritį atsirado Šiauliuose, gruodį – Kaune. 1918 m. Lietuvos švietimo ministerija iš vokiečių paveldėjo 36 gimnazijas ir vidurines mokyklas (anų laikų terminologija: mokyklos tarp pradžios mokyklų ir gimnazijos vyresniųjų klasių) su 304 mokytojais ir 6081 mokiniu. 1920 m. šių mokyklų skaičius išaugo iki 40, mokytojų jose dirbo 437, mokinių mokėsi 9213 (P. Čepėnas, p. 105). Šios knygos skyrius „Švietimas okupacijos metu“, p. 99–106, mokyklų būklę nušviečia ypač išsamiai.

Vidurinės mokyklos (mūsų dienų terminu tariant) patyrė tuos pačius sunkumus, kaip ir pradžios mokyklos. Visų pirma trūko kvalifikuotų mokytojų. Šį trūkumą per ilgesnį laiką galėjo pašalinti universitetas ar kitokios aukštosios mokyklos. Lietuvos vyriausybė jau 1918 m. lapkričio 29 d. pateikė Lietuvos Valstybės Tarybai atkuriamo Vilniaus universiteto statuto projektą. Gruodžio 5 d. po debatų jis priimtas trečiuoju skaitymu. Buvo numatyta, kad Vilniaus universitetas darbą pradės visai netrukus – 1919 m. sausio 1 d. (*Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1994. – P. 187–189). Deja, lietuviams realizuoti savo iniciatyvos nepavyko dėl žinomų įvykių.

Lietuviško aukštojo mokslo kūrimas vyko Kaune. Čia dar 1919 m. spalio pradžioje, valstybei ypač sunkiu metu, būrelis šviesuolių ėmėsi kurti Aukštuosius kursus. 1920 m. sausio 27 d. jie buvo atidaryti. Kursai sulaukė didelės paramos. Matydama jų sėkmę, vyriausybė po poros metų įkūrė Kaune Lietuvos universitetą: 1922 m. vasario 16 d. jis buvo atidarytas. Universitetui dėję pamatus privatus Aukštieji kursai liudija, kaip lietuvių visuomenė, nepaisydama visokių sunkumų, kurių radosi kovų dėl nepriklausomybės metais, pasiaukojamai, nesidairydama į šalis pelningo darbo, kūrė Lietuvos švietimą ir mokslą.

Noris tikėtis, jog šio šešerių metų Lietuvos būties eskizo turėtų pakakti, kad galėtume kalbėti apie tą jos laikotarpį, kai, poeto Antano Miškinio žodžiais tariant, „Tave papuošt žadėjom / Kaip savo tikrą savo seserį. / Esi pačioj jaunystėj / Ir pačiame pavasary.“

Bus daugiau

* Iliustracijos iš leidinio Aničas J. Jonas ir Martynas Yčas. – Vilnius: „Vaga“, 2007.

1918 m. lapkričio 11 d. paskirta pirmoji nepriklausomos Lietuvos vyriausybė: Švietimo ministerijos valdytojas Jonas Yčas, teisingumo ministras Petras Leonas, ministras pirmininkas ir užsienio reikalų ministras Augustinas Voldemaras, finansų ministras Martynas Yčas, žemės ūkio ir valstybės turtų ministras Juozas Tūbelis, vidaus reikalų ministras Vladas Stašinskas

Mokytojų kursų („Saulės“ mergaičių mokytojų seminarija) Kaune dėstytojai ir klausytojos: antroje eilėje sėdi II – Antanas Vireliūnas, III – Juozas Damijonaitis, IV – Jonas Yčas. Kiti neatpažinti (1919 m. balandis)*

žinybų toleruota ar net skaitinta priemone – ilgesniais ar trumpesniais vasaros kursais. 1919 m. ministerija paskelbia „Metiniams pradedamųjų mokyklų mokytojų kursams programą“ (*Švietimo darbas*, 1919, Nr. 1, p. 28–29). Nors kursai vadinosi metiniai, bet iš tikrųjų jie trukdavo du vasaros mėnesius, sakykime, nuo birželio 20 d. iki rugpjūčio 20 d. 1920 m. jie vyko Kaune, Marijampolėje, Alytuje, Jurbarko, Telšiuose, Šiauliuose, Panevėžyje, Rokiškyje ir Ukmergėje. Po poros metų dalis šių kursų pertvarkomi į dvimečius kursus, kurių klausytojai galėjo atsidėti vien mokslui. Dalis jų net gaudavo stipendijas.

Būta dar trečios mokytojų ugdymo priemonės: prie Šiaulių, Marijampolės, Panevėžio ir Kauno mokytojų seminarijų sudarytos komisijos egzaminuodavo

Praeitame ML numeryje po nuotrauka „Pirmoji lietuviška Vilniaus karo kometantūra“ vietoj „karininkas K. Šapoka“ turi būti „karininkas K. Škirpa“. – A. P.

RAUDONAS CIKLAMENAS (2)

Irena BILEVIČIŪTĖ

Pabaiga, pradžia Nr. 11.

Nuo pagyrimų raudonajam ciklamenui prasidėjo mūsų kito vakaro darbai. Per pirmąją šokolado pertraukėlę, gerokai patylėjęs, Profesorius prabilo:

– Tai buvo taip seniai. Norėjau studijuoti Peterburge, tačiau šaltas ir drėgnas oras kenkė mano sveikatai. Gydytojams patarus ieškoti šiltesnių vietų, išvažiavau į Odesą. Kviečiau, prašiau Sofiją važiuoti drauge, bet ji išteko už to kvailio Čiurlionies, niekada jai to neatleidau.

Toliau pasakojo, kad jam teko dirbti mokyklų inspektoriumi. Kalbėjo apie Julijoną Lindę-Dobilą, tuo metu mokytojavusį Panevėžio gimnazijoje. Sakė, kad tekę vizituoti Panevėžio mergaičių gimnaziją, kurioje mokytojavo Salomėja Nėris.

– Profesoriau, papasakokite apie Salomėją Nėrį, – paprašiau.

Pasigirdo piktokas atsakymas: – Salomėja Nėris buvo maža, stora, ryža ir šlakuota, ir daugiau niekada apie ją neklausinėk.

Susimąstiau, kodėl? Taip ir nesuzinojau.

Kartą per vakarienę buvau supažindintas ir su antruoju Profesoriaus vaikaitiu Tomu Venclova ir jo žmona, norėjusia Lietuvoje operuoti anginą. Tuo metu jie gyveno Maskvoje. Išsižiojusi klausiausi jų pasakojimų. Labai stebėjaisi, kad Maskvoje tebėra kunigaikščių, aišku, slapta jais besivadinančių, pvz., muzikas Volkonskis, tolimojo Bolkonskio (L. Tolstojus „Karas ir taika“) palikuonis, kunigaikštaitė Marina Kedrova ir kiti, kurių kultūrinis gyvenimas man kėlė nuostabą. Vėliau Tomo Venclovos teko pasiklausyti dar kartą, buvo labai įdomu.

Taip tęsėsi mūsų darbas, o raudonasis ciklamenas vis žydėjo rūpestingai prižiūrimas ir kas vakarą išklausantis daugybę pagyrų.

Kartą Profesorius papasakojo apie savo gyvenimą ir darbą užsienyje, o kalbėdamas apie Paryžių vis giliai atsidusdavo. Man buvo taip įdomu, kad užsimiršusi spoksojau į Profesorių... Staiga jis pašoko nuo kėdės, pradėjo vaikščioti po kambarį kalbėdamas:

– Juk sakiau tau į mane nežiūrėti! Paskui šiek tiek apsimęs, sustojo už mano kėdės ir pasakė:

– Kaip tu nesupranti... Jeigu aš tik būčiau jaunesnis.

Gal po kelių savaičių Profesorius grįžo (kaip man dabar atrodo) prie tos pačios „akių“ temos:

– Norėčiau tavęs paklausti, nors ir žinau, kad dar negalėsi atsakyti – esi per jauna – kuri meilė yra gražesnė, bet ir skausmingesnė: pirmoji ar paskutinioji?

Tada aš lyg pradėjau susigaudyti, bet patikėti buvo sunku. Dabar, mielas Profesoriau, į tą klausimą galėčiau atsakyti štai ką: kol žmogus gyvas, jis negali žinoti, kuri meilė yra paskutinioji. Pakanka, kad mes visą gyvenimą prisimename savo pirmąją meilę, o ypač tuos, kuriems mes buvome pirmoji meilė.

Per vieną pertraukėlę buvau perspėta niekada nepriimti jokių kvietimų kur nors susitikti su bet kuriuo Profesoriaus svečiu. Per tas vakarines beveik visada būdavau vienintelė moteris. Tik kartą buvo atėjusi dukterė Marija Račkauskaitė-Cvirkienė. Tada

ji daugiau klausėsi, nei kalbėjo, tačiau apskritai skambindavo dažnai net mums dirbant ar vakarieniaujant, teiraudavosi Profesoriaus apie jo sveikatą, buitį, darbą. Manė, kad kitu metu ji dažnai lankydavosi, nes gyveno netoliese. Buvo kartą ir Andrius atėjęs su Birute, būsimąja Cvirkiene. Labai miela, graži mergina. Abu buvo Dailės instituto studentai. Profesorius itin domėjosi jų studentiškais reikalais. Iš Profesorių aplankusių artimųjų įsiminiau poetą Antaną Venclovą.

Sykį, dar nepradėjus mums dirbti, durų skambutis nemaloniai nustebino Profesorių.

– Kas čia trukdo, – burbtelėjo jis.

Įėjo Antanas Venclova.

Mus supažindino. Aš jau norėjau išeiti, kad jiems netrukdyčiau, bet Profesorius liepė sėdėti ir garsiai pareiškė, kad mes turį skubaus darbo: skaitome korektūrą. Tačiau poetas vizito tikslo taip ir nepasakė, pati suvokiau, kad geriau čia manęs nebūtų buvę. Pažiūrėjęs į Marijos Cvirkienės paveikslą ant sienos, Antanas Venclova prašeko:

– Parduokit man šį Marijos paveikslą.

– Kam tau pirkti – kai numirsiu ir taip tau atiteks. Gal nori konjakėlio, Antanai?

– Neatsisakyčiau. Jūsų puiki fisharmonija, – tęsė poetas. – Parduokit man.

– Patinka fisharmonija? Betgi jau sakiau – kam tau pirkti, po mirties ir taip tau atiteks. Gal vis dėlto išgertum konjakėlio? – vėl paklausė Profesorius.

– Būtų puiku – konjakėlio taurelė. Tai kokią korektūrą skaitote?

Profesorius pradėjo aiškinti, o aš vis galvoju, kaip čia Profesoriumi priminus, nes tą žadėtąjį konjakėlį vis pamiršta. Baigęs aiškinti apie mūsų darbą, vėl paklausė:

– Tai, Antanai, gal, sakau, konjakėlio?

– Mielai, – pakartojo savo norą poetas.

– O kaip tavo poezija? – paklausė savo žentą ir vėl įsileido į kalbas.

Galiausiai A. Venclova atsisveikino ir išėjo. Neiškentusi ir sakau Profesoriumi:

– Profesoriau, siūlėte, siūlėte konjako, bet užmiršote pavaišinti.

– Neužmiršau! Tegul nusiperka – žinos, kiek kainuoja. Jis ir taip labai gailisi, kad gyvena Cvirkos gatvėje, mat kai pats numirs, tai jau tos gatvės nebegalės pavadinti jo vardu. Kokia ta jo poezija, va Petriukas – tai gerai rašė.

Kartą buvo ir Petriuko sesuo Aniceta. Pasakodama apie savo šeimą vis šypsojosi, juokėsi. Aš ir paklausiau:

– Ar jūs visada tokia linksma?

– O kodėl turėčiau liūdėti: vyras geras, vaikai geri, gyvenimas geras.

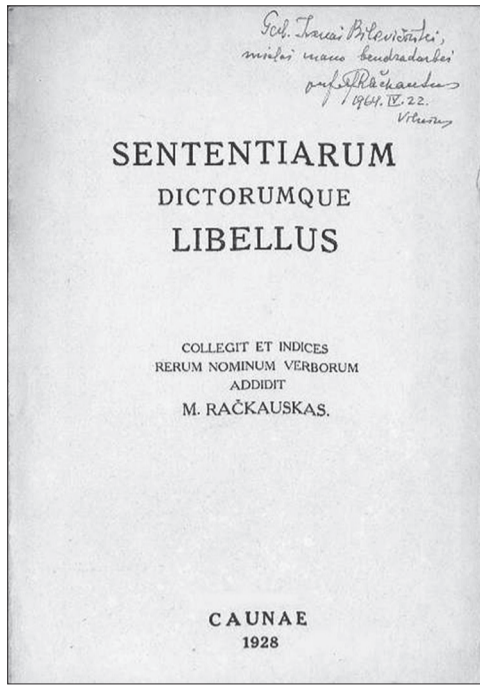
Supratau, kad linksmumas – Cvirkų giminės puikus bruožas.

Profesorius per vieną pertraukėlę sako:

– Šiandien svečiuosis Gieda Gaideliai!

– O kas tie Gieda Gaideliai? – nesupratau.

– Argi neskaitei „Gieda gaideliai“?

Per vieną viešnagę gavau dovanų Profesoriaus anksčiau leista knyga

Ir aš kitados suprasdavau, kad vienišam, užsidariusiam būti nėra geras dalykas, bet šito savo palinkimo įveikti negalėdavau. Šiek tiek ramindavaus tada dėl tos silpnybės, kai pajusdavau, jog grįžęs iš subuvimo su žmonėmis atrodžiau sau menkesnis ir mažavertesnis, negu prieš "subuvimą". O tuo tarpu Aristotelis tvirtina, kad žmogus, koks jis bebūtų, pirmiausia yra ir turi būti "zoon politikon" (visuomeninis gyvūnas) ir vienišas neprivalo būti, nes vienišas būna tik dukart savo gyvenime: vienišas gimsta ir vienišas miršta; o šiaip visą laiką turi bendrauti su sau panašiais padarais kitaip jis bus nebe žmogus, o – arba dievas, arba gyvūlys. Ir kadangi Tu nesi dievas ir, aišku, ne gyvūlys, tai privalai vengti vienatvės ir, nugalėjęs savo palinkimą, dėtis su žmonėmis. Taip ir aš padariau, ir dabar nebe traukia manęs vienatvė, nebevengiu žmonių susibūrimų, žinoma, tokių susibūrimų, kurie atsako mano skonį ir poreikius

Į savo pamąstymus, kodėl Profesorius niekada nevakarieniaudavo vienas, atradau viename laišku

Su antra korektūra dalykai keisti: gavusi iš spaustuvės pataisytą pirmą korektūrą, leidykla pati susitarė manęs neatsiklausdama, tik redaktorius Bernotavičius man pranešė, kad ~~ka~~ patys leidyklos korektoriai ir redaktorė Jocaitė atliko visus darbus, reikalingus patikrinimui spaustuvės darbo. Tiesą pasakius, jie tai galėjo padaryti neblogai: tiek jų ten yra! Iš tiesų, be vyriausio redaktoriaus, yra ~~šiaip~~ redaktorius, specialus tam ar kitam veikalui redaktorius, techninis redaktorius, korektorių viršiniukas, vyriausias korektorius, pirmas korektorius, šiaip korektorius ir šiaip korektorių pulkas (apie 40!).

Kovo 21 d. laiške Profesorius rašė apie antrą korektūrą

– Skaičiau.

– Neprisimeni, kas juos parašė?

– Prisimenu – Juozas Baltušis.

– Matai, Baltušis viena ausim negirdi, kai jam iš to šono kalbi, tai jis negirdėdamas vis galvoja, kad žmonės tik apie jo kūrybą ir tekalbą, tada ir sako: „A, „Gieda gaideliai“? Taigi aš parašiau.“ Todėl aš jį ir vadinu Gieda Gaideliai.

Rašytojas Juozas Baltušis, man esant, buvo atėjęs du kartus. Tą vakarą buvo pasodintas prieš mane. Be mudviejų su Profesoriumi, dar buvo

gal trys svečiai. Šeši jau didelė kompanija. Baltušis kalbėjo visą vakarą ir jo pasakojimo neįmanoma pakartoti. Pasakojo jis ir apie savo gyvenimą Maskvoje 1941 metais. Apie vieną moterį iš tų laikų, neseniai parašiusią laišką ir norinčią susitikti. Rašytojas paaiškino jai, kad neverta – telieką jaunystės paveikslas prisiminimuose ir be jokios pauzės staiga sako:

– Pažiūrėkit, pažiūrėkit į jos akis – tai tigro nagai, taip ir sminga į širdį.

Visi sužiuro į mane, bet jau mano akelių nebespėjo pamatyti – „tigro nagai“ buvo „susmigę“ į lėkštę po nosimi.

Pagyvenusių ponų išradingi komplimentai nedrąsiai studenčiokai buvo paprasčiausias būdas garbiems senjorams prasiblaškyti – juose nebuvo nė krislelio tiesos, bet tada mane gerokai trigdė.

– Palik ją ramybėje, – čia, aišku, Profesorius.

Kitą kartą įsidrąsinusi paprašiau, kad papasakotų apie aktorę Moniką Mironaitę. Rašytojas giliai atsiduso:

– O, Monika! Nėra ir nebus kitos

rius nuėjo atsilipti. Andrius pasiūlė pažiūrėti šeimos albumą: nuotraukos senovinės, Smetonos laikų. Geriausiai prisimenu dvi. Vienoje nuotraukoje abi Račkauskaitės: puošniomis ilgomis suknelėmis, išpūdingomis skrybėlaitėmis, labai lieknos, jaunos ir gražios – iš tiesų gražuolės – Kapri saloje. Kitoje nuotraukoje Profesorius tais pačiais Smetonos laikais išbridęs vandenin, aišku, su maudymosi kostiumu – kelnaitėmis iki kelių. Andrius tyčia ją man parodė ir pradėjo juoktis, o kaip tik tuo metu grįžo Profesorius. Dievulėliau, tokio pikto nebuvau mačiusi.

– Kaip tu drįsti rodyti mano nuotraukas?! Kas tau leido? – šaukdamas abiem rankom čiupo albumą.

Andrius šypsojosi toliau – nė šešėlio savigrauzos!

Vėliau keletą kartų prašiau Profesorių parodyti kitas nuotraukas, patikinau, kad į „nepageidautinas apžiūros“ nė nežvilgtelėsiu, tačiau, kaip gaila, griežtai pasakė:

– Ne, ir neprašyk!

Per vieną paskutiniųjų pertraukėlių Profesorius vėl grįžo prie meilės ir pagarbos temos, kuria ir pradėjo mūsų bendrą darbą. Dabar anuos savo pastebėjimus papildė tardamas, kad mylėti galima ir negerbiant, o gerbti galima ir nemylint. Bet jei abu jausmai – meilė ir pagarba – susilieja, tai stipresnio jausmo nebūna. Tas, kuris, tuos jausmus išgyvena, yra laimingas, o tas kitas, kuriam jie skirti, ir pats nemylėdamas, turėtų būti laimingas ir pagerbtas, įvertintas. Tada Profesorius padovanojo man savo nuotrauką, ant kurios buvo parašyta „...su maža meile ir didele pagarba...“

Mūsų darbas ėjo į pabaigą, mano sveikata negerėjo ir, anot gydytojo, išeitis viena – akademinės atostogos.

Tačiau dar buvo viena įsimintina vakarienė. Atėjusi vieną šaltą ir snieguotą žiemos vakarą nustebau – užuot skaičiusi korektūrą buvau pasodinta prie padengto stalo. Svečių susirinkę daugiau nei paprastai. Kitų jau neprisimenu (nors buvau supažindinta), tik atmenu, kad buvo Petro Cvirkos netikras brolis (neprisimenu, deja, nei vardo, nei pavardės), kuris po vakarienės iki bendrabučio mane palydėjo, nors ir nebuvo dar taip vėlu. Per vakarienę visi svečiai, truputį pašnekėję, pritilo, nes ruošėsi kalbėti Profesorius. Suvokiau, kad ši vakarienė kitokia, apsidžiaugiau, kad ir apie mane niekas nekalbama. Profesoriaus kalba buvo trumpa – jis pasiūlė tostą:

– Už Vasario šešioliktąjį!

Tik tada aš supratau ir nustebau: man nebuvo tekę švęsti Vasario 16-osios, bet dar labiau stebėjaisi, kad Profesorius taip manimi pasitikėjo. To vakaro įvykių niekam nepasakojau.

Galiausiai baigėme skaityti korektūrą. Profesorius už dviejų mėnesių darbą man sumokėjo dvidešimt penkis rublius – ir veltui būčiau skaičiusi tą korektūrą: to, ką patyriau per tuos du mėnesius, jokiais turtais neįvertinsi. Profesorius prašė paskambinti, užėiti, o jei išvažiuočiau namo, būtinai parašyti, be to, dar laukia ir antra korektūra. Gaila, bet jos nebuvo. Profesorius apie tai man parašė tų metų kovo 21 d. laiške.

Dar ir dabar skaitant Profesoriaus laiškus, malonius prisiminimus žadina patarimai – ir laiškuose patarinėjo vengti vienatvės.

NON NOVA SED NOVE – 90 (2)

Pradžia Nr. 1

Algimantas PILIPONIS

Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijos
Technikos fakulteto dėstytojas

Kuo mažesnė tauta, tuo labiau ji turi būti išmokslinta – techniškai mokslu apsiginklavusi.

K. Pakštas

Okupacijos, karas ir pokaris nenustelbė Valstybiniame technikumė dirbusių pedagogų, studijavusio jaunimo ir tarnautojų bei techninio personalo siekių. Jie kartu su gimtine, nors kartais ir atplėšti nuo jos, žengė garsindami savo darbus ir siekiais mokyklą, rašydami jos metraščių, būdami tiesioginiai XX a. Lietuvos istorijos dalyviai. Ne vienas jų nuėjęs gyvenimo atkarpą, amžinu miegu ilsisi gimtinės žemėje, kiti likimo nublokšti iš Lietuvos, rado prieglobstį kaimyninėje Lenkijoje, Europos šalyse, tolimojoje Australijoje, už Atlanto vandenyno ar Uralo kalnų...

1945 m. Valstybiniame technikumė tęsė mokslą karo negandų išblaškyti jaunuoliai, o vakariniu būdu ruošiami, perkelti iš P. Cvirkos gatvėje veikusio instituto, būsimieji amatų mokyklų mokytojai. Nuo tų metų rudens direktoriumi skiriamas R. Grikenis, o jau nuo 1946 m. sausio mėn. B. Voronkovas, Vilniaus universitete dėstęs teorinės mechanikos kursą ir lietuvių kalba išleidęs šio dalyko vadovėlį. Mokinių tebuvo 500, kartu su ketverius ir penkerius metus trukusiais apmokymais, mat penkerių metų kursas buvo numatytas parengti kvalifikuotus inžinierius.

1947 m. Vilniaus Valstybiniam technikumui suteikiamas Vilniaus Politechnikumo vardas ir nuo rugpjūčio 15 d. vadovauti atvyksta Sergijus Baublys iki tol dirbęs Kauno politechnikume. Tai vienas iš šešių gausios ir nemažiau garbingos šeimos sūnų. Jo tėvas – Petras Baublys – pedagogas,

1905 m. kartu su J. Jablonskiu surengęs pirmą nelegalų mokytojų suvažiavimą Vilniuje lietuviškoms mokykloms steigti ir plėtrai aptarti (suvažiavimo idėją parėmė tik ką iš Bulgarijos į Lietuvą sugrįžęs lietuvių tautos atgimimo tėvas dr. J. Basanavičius). Penktasis sūnus Sergijus gimė 1912 m. Lydoje. Baigė Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją, aktyvus skautų organizacijos narys, aukštąjį išsilavinimą įgijo Čekoslovakijoje, grįžęs į Lietuvą nuo 1937 m. mokytojavo Kaišiadorių, o vėliau Alytaus amatų mokyklose. S. Baublys buvo ne tik inžinerinės grafikos specialistas, puikus pedagogas, bet ir labai humaniškas žmogus, padėjęs siekti mokslo našlaičiui Mykolui Mankevičiui, kurio tėvus karo metais Vilniaus krašte nužudė ir sudegino nacistiniai baudėjai, bei daugeliui kitų paramos prirėkusių žmonių.

Vadovaujant S. Baubliui imtasi visų priemonių pagreitinti būtiną patalpų remontą, sunkesniems darbams pasitelkti ir karo belaisviai, vokiečiai. Gerinamos darbo sąlygos, keliamas mokslo lygis, įkuriama iki 1959 m. veikusios Švietimo ministerijos mokykloje priemonių gamybos dirbtuvės. 1951–1955 m. S. Baublys vadovavo Kauno politechnikumui, dabartinei Kauno technikos kolegijai ir tuo metu stiprintos abiejų mokyklų draugystės gijos nusitęsė iki šių dienų...

Nuo 1948 m. rugpjūčio 20 d. Vilniaus politechnikumui vadovauti paskiriamas J. Brašiškis. Sutvarkomas mokyklos kiemas, aplinka apsodinama medžiais ir dekoratyviniais krūmais, o mokyklos kolektyvas aktyviai dalyvauja ir karo sugriauto Vilniaus tvarkymo talkose. Nuo 1945 iki 1948 m. kairysis mokomųjų rūmų korpusas paskiriamas bendrabučiui, o 1948–1952 m. jame įkurdinti prie Ministrų tarybos veikę vadovaujančių įmonių ir statybų darbuotojų kursai. Iki 1950 m. politechnikume buvo rengiami technikai-elektrikai, statybininkai, vidaus degimo variklių mechanikai, kurių pirmoji pokarinė laida tesudarė 100 absolventų. Nuo 1950 iki 1960 m. mokykla

veikė kaip Žemės ūkio mechanizacijos technikumė per dešimtmetį parengęs per 1500 žemės ūkio mechanikų, elektrikų, statybininkų. 1950–1951 m. mokyklai vadovavo R. Grikenis, o 1951–1952 m. N. Dombrovskis. Iki 1952 m. mokykla išleido beveik 2000 specialistų (1922–1932 – 538; 1932–1942 – 900; 1942–1952 – 554).

Iš Kauno ir Joniškėlio Žemės ūkio technikumų 1951–1952 m. atkeliamos trys mechanikų grupės, o trečias autoremonto ir eksploatacijos kursas perkeltas į Kauno politechnikumą. 1951 m. prie technikumė, atlikti žemės ūkio praktiką, priskirtas Buivydiškių mokomasis ūkis, po poros metų pakeistas į panašų ūkį Antakalnio gatvės pabaigoje. Kaip rašoma mokyklos metraštyje, 1952–1956 m. technikumui vadovavo karo dalyvis, pulkininkas tačiau nuoširdus, linksmas ir draugiškas G. Kutylavskis. Po jo 1956–1957 m. V. Mažrimas, 1957–1958 m. V. Beržiūnas, 1958 m. V. Malinauskas, 1958–1960 m. V. Leonas. Technikumė patalpose 1953–1955 m. mokėsi ir grupės, kurioms dėstyta lenkiškai. Dėl augančio vidurinėsios grandies specialistų poreikio 1952 m. įsteigiamas neakivaizdinis, o 1961 m. ir vakarinis skyriai.

Nuo 7-ojo dešimtmečio kūrėsi naujos pramonės įmonės Vilniuje, o kaimiškuose regionuose – žemės ūkio specialistų rengimo institucijos. Mokyklos įranga, metodinėmis priemonėmis, vadovėliais, dėstytojais bei sukaupta patirtimi paremiamos besikuriančių Ūkmergės ir Vilniaus Žemės ūkio technikumų mokomosios bazės, o mūsų mokykla vėl reorganizuojama į Vilniaus politechnikumą. Jame pradėti rengti pramoninio profilio, ryšių, o kiek vėliau ir transporto specialybių technikai. Nuo 1960 m. mokoma pjaunant apdirbti metalus, gaminti įrankius, radijo aparatūrą, šaldymo ir kompresorines mašinas, taip pat pramonės įmonių įrengimų montavimą ir remonto, žvalgomojo gręžimo. Šių specialybių mokosi 2000 mokinių.

Kaip ir 1947 m., politechnikumui vadovauti atvyksta Kauno politechnikumo atstovas V. Minkus ir 1960–1965 m. sėkmingai dirbaujasi Vilniaus politechnikume. Nuo 1961 m. įvedamos kino mechaninių įrenginių, nuo 1962 m. – pašto ryšių, skraidymo aparatų radioelektronikos įrenginių, autotransporto eksploatacijos, foto-technikos, rentgeno ir elektromedicininės aparatūros remonto ir montažo, pramonės įmonių šiluminių įrengimų, nuo 1963 m. – radijo ryšio ir transliavimo, rajoninio elektros ryšio ir radiofrikavimo, nuo 1964 m. – pramonės įmonių elektros įrengimų, radiotechninių matavimų specialybės. Moksleivių skaičius išauga iki 3 tūkst.

Tokia mokyklos specialybių plėtra nebuvo atsitiktinė, technikų kalvė primdavo mokinius ne tik su viduriniu, bet ir su 8 klasių išsilavinimu, pastarųjų buvo dauguma. Kaime darbo rankų poreikis mažėjo, o miestų infrastruktūrai, ūkiui ir pramonės įmonėms reikėjo vis daugiau vidurinėsios grandies specialistų. Tapo įprasta, kad vienam specialistui su aukštuoju išsilavinimu būtų parengti keturi specialųjį vidurinį išsilavinimą ir atitinkamą kvalifikaciją turintys absolventai. Taip panorėję greičiau tapti savarankiški, atsidurti ir galbūt pasilikti mieste, jaunuoliai turėjo kartu su profesine kvalifikacija įgyti ir tuomet privalomą vidurinį išsilavinimą. Tai ir keldavo nemenkų problemų iš mokyklos „išsilaisvinusiems“ ir dar didesnę naštą užsikrovusiems nepilnamečiams. Politechnikumui privalomo viduriniojo išsilavinimo metai taip pat buvo sudėtingi.

Žinoma, ne visi vienodai sielojosi dėl to, kas tada vyko. Kiti susitaikė su likimu neatlaikę spaudimo, dar kiti padėjuodami į pedagoginį darbą bandė žiūrėti kaip į amatą ir tiesiog vykdė mokykloje planus. Tačiau dauguma dėstytojų su meile ir atsakomybe vykdė švietėjišką misiją, atidavė savo patirtį ir energiją jaunajai kartai lavinti, todėl šiandieniniai laimėjimai remiasi tų dienų darbu. Be sunkumų auklėjant pagal tuo metu diegtus komunistinio auklėjimo kompleksinius darbo planus, reikėjo dar būti atsakingam už privalomą vidurinį išsilavinimą, gerą profesinį parengimą ir būtinai užsiimti visuomenei veikla, ją iš anksto dar ir suplanuojant, buvo dar ir privalumų. Vienas tokių – ilgos vasaros atostogos. Todėl dėstytojų netrūkdavo. Iš aukštųjų mokyklų atsiunčiami absolventai – jauni inžinieriai be gamybinio stažo, bet po paskyrimo, vykdomo likus metams iki instituto baigimo buvo mokomi inžinerinės pedagogikos, o vyresnieji – iš pramonės įmonių, ar su vienokia ar kitokia gamybinio darbo patirtimi prieš jų valią sprausiti į labai formalizuotos didaktikos rėmus. Visa tai gerokai nuvertindavo pedagoginį darbą, o šūsnys įvairiausių, kartais visai beprasmių, popierinių „visa iškenčiančių“ planų, ataskaitų kartais varydavo į nevilį... Kaip svarbu tada buvo nepersistengti, nepakenkti kilniai pedagogo misijai, veltui negaišti brangaus ir nesugrąžinamo tiek dėstytojui, tiek mokiniui laiko. Tam laikmečiui labai tiko nerašytas, bet tarp dėstytojų pasklidęs posakis „tris rašau, du minty“...

Mūsų atmintyje šie laikai dar ne tokie tolimi, todėl reiktų, kad panaši, bet jau šiuolaikinė, vadinamoji krepšelių paradigma būtų palaipsniui keičiama valstybiniu užsakymu, o analizės ir savianalizės, vietiniai ir tarptautiniai

ekspertai paliktų kolegijų vadovams, administracijoms ir dėstytojams daugiau kūrybinės laisvės, laiko ir galimybių bendram labui, dirbant su socialiniais dalininkais, tobulinti kvalifikaciją, dalyvauti konferencijose, dirbti projektuose, publikuoti empirinių, eksperimentinės plėtos, taikomųjų tyrimų straipsnius, tiesiog būti įdomiais studentams ir naudingiems socialinei aplinkai. Kolegijos atliekamos misijos kokybinis rezultatas turėtų tiesiogiai priklausyti nuo įsidarbinimo pagal studijoms pasirinktą specialybę, nuo absolvento kilimo profesinės karjeros laiptais įmonėse pelnūsiose ne tik vietinį pripažinimą, bet ir išsikovojuosiose aukštas pozicijas tarptautinėse rinkose.

Jeigu valstybė nori, kad jaunimas nieškotų darbo užsieniuose, reikia ieškoti ir rasti, kuo glaudesnių ir sava laikų mokslo-studijų-verslo-gamybos abipusiai suinteresuotų ryšių, juos visapusiškai skatinti ir jau esamus tobulinti. Juk būtų skausminga, jeigu savoje protėvių, senelių ir tėvų gintoje bei puoselėtoje žemėje po kelių dešimtmečių turėtume vis labiau įsileisti mums svetimų civilizacijų bei neuniversaliųjų kultūrų pėdsakus, kurių elementus ypač lingvistinius jau dabar nesunkiai galime įžvelgti. Reikėtų atstatyti kitados galojuosius tvarką, kai įmonės buvo suinteresuotos studentišku gamybinių praktikų vykdymu, už jų organizavimą skatinti finansiškai. Savo ruožtu įmonės, vykdydamos studento-praktikanto adaptacijos stebėseną, pasirinktų sau reikiamus būsimus specialistus, vengdamos juos „importuoti“ iš svetur.

Turi būti formuojama reali, ne akademinė studentų atliekamų kursinių ir baigiamųjų darbų tematika, tegul ir paprasta pradiniam etape. Ji skatintų studentą įgyti daugiau fundamentinių žinių bei taikomojo pobūdžio gebėjimų ir pamilti dar studijų metais pasirinktą profesiją – savo galva ir rankomis įdiegta nors ir kukli gamybinė, technologinė, organizacinė ar vadybinė inovacija įmonėje, motyvuoja tobulėti. Tai žadins sveikas studentų ir dėstytojų ambicijas per europinių programų mainus norėsiiančių savame krašte siekti aukštesnės gyvenimo kokybės.

Vokietija po Antrojo pasaulinio karo nuniokota, vargstanti, bet tikslingai panaudota paramos bei gerai rengiamų specialistų dėka, atkurta demokratiniiais pagrindais, kartu su Prancūzija, šiandien savo galinga ekonomika remia krizės labiausiai pažeistas savo partneres Europos Sąjungoje. Vokiečiai kartais dėl aukštos gamybos kultūros vadinami Europos japonais. Todėl ne kiek nestebino Heseno žemės mokyklose, įmonėse ar organizacijose matytas inovacijas skatinantis Georgo Lichtenbergo šūkis – „Ich weis nicht, ob es besser wird, wenn es anders wird. Aber es muss anders werden, wenn es besser werden soll“ [Aš nežinau, ar bus geriau, kai bus kitaip, bet reikia, kad būtų kitaip, jeigu norime, kad būtų geriau]. Ir klaidinga būtų manyti, kad be šiandien besirenkančių užsienius dirbti ir ypač studijuoti kas nors sukurs geresnę Lietuvą, į kurią bus malonu sugrįžti... Tai jų rankos ir protai reikalingi – čia ir dabar. Modernėjant mokykloje įrangai tobulėja ir dėstytojai, o į auditorijų duris jau beldžiasi gamybos ir savaime įgytas verslo kompetencijas formalizuoti siekiantys specialistai.

Bus daugiau

Vilniaus politechnikumo ir Leipcigo inžinerinio mašinų gamybos technikumė dėstytojai ir studentai po gamybinės-pažintinės praktikos Vilniuje (9-asis dešimtmetis)

Iš akademinio folkloro (3)

Kongreso rūmuose susitinka du profesoriai – abu tikri, habilituoti. Susinervinę garbingi akademikai mėgina surasti temą pokalbiui. Mat Kongreso rūmų scenoje kantriai stebėję Ibelhauptaitės sudarytą Mozarto operos „Visos jos tokios“ pastatymą, buvo praradę nuotaiką, tinkamą bendraminčių susitikimui. Tas, kuris aktyviai reiškiasi gamtos moksluose, klausia kolegos humanitaro:

– Pasakyk Tamsta, kas ten tarp humanitarų dedasi – išrenkate Mokslų akademijos nariu asmenį be nuopelnų mokslui; neturi jis nei monografijų, nei pripažintuose pasaulyje leidiniuose publikacijų. O, žiūrėk, naujas klubo narys, užrietas nosį, atkakliai veržiasi į akademijos sales. Dar daugiau, jis jau pastebi tik naudingus, aukštesnio rango kolegas.

– Matai, Gerbiamasai, tas paminėtas veikėjas pasižymi keliomis reikšmingomis karjerai savybėmis, kurių pačiam trūksta; tad kažin ar to klubo nariu tapsi. Paaiškinsiu: pirma, jis, pasakius mano anūko terminais, yra „fainas bičas“, antra, jis vikriai prisitaiko prie konjunktyros: jei reikia gali atsisėsti šalia ministro, parašyti paiką operetę ir į varpinę įsilipęs pagroti vyriausybės garbei oratoriją; o kaip jis sklandžiai kalba: apie viską, o iš tikro – apie nieką. Tad įsidėmėk Tamsta, tokios figūros labai naudingos valdžioms, ypač nusigyvenusioms. Negi akademikų klubas, siekiantis susigrąžinti visuomenėje prarastą pagarbą, elgsis kvailai – pražiopsos tinkamą progą pasižymėti. Matyt, buvo nuspręsta „svarbaus“ tikslo vardan nusizengti mokslo etikai.

– Taip surėdyta šių dienų tikrovė, praradusi vertybinę orientaciją; čia tikslas svarbiau nei reliktinė sąžinės sąvoka, – tarė iš už kampo išlindęs ir linksmai nusiteikęs mums jau pažįstamas Dominykas.

• Išikniaubęs į Mykolo Romerio atsiminimų knygą sėdi profesorius savo namelio pavėsyje. Šalia gyvenantis kolega stebi nieko aplink nematantį knygos mylėtoją. Netekęs kantrybės laukti dėmesio kaimynui, pastarasis užkalbina atkaklų skaitytoją:

– Na, jau, ką ten randi toje knygoje, kad net pakelti akių į dangų nepajėgi. Žiū, kokie švelnūs vasaros debesėliai slenka, o pats sėdi nudelbęs akis žemyn, tarsi būtum prasikaltęs mokinukas.

– O, būk pasveikintas, kaimyne, – atsiliepia akademikas, – čia nugirsta Tamstos pastaba netikus: kaip galima taip pareikšti apie tikrą šedevrą; tai ne tik intriguojantis iškilios asmenybės pasakojimas, bet ir nuostabus aiškios minties tekstas!

Kaimynas pasijutęs nejaukiai aiškina:

– Mielasis kolega, taip stipriai užgulus skaitai knygą, kad įžiūrėti jos antraštės nespėjau. Apgailestauju dėl savo neapdairumo. Galiu pasiteisinti: taip „prilimpa“ mūsų piliečiai tik prie „geltonosios“ literatūros, kurios apstu knygynuose.

– Tiek to, supratau Tamstos humorą. Prisėsk šalia manęs, – pakviečia kolega. – Gera proga atkreipti kolegos dėmesį į Vakarų

ERDVĖ, KUR SUSITINKA TECHNOLOGIJOS, MENAI IR HUMANITARIKA

■ Atkelta iš 7 p.

ML. Užtat turėjome puikią progą išgirsti A. Mockaus mintis, jo veikimo stilių būnant Bogotos miesto meru. Stebinajo kaip matematiko ir filosofo, Bogotos universiteto profesoriaus pragmatiskumą puikiai papildantys ir politikoje naudojami meniniai aktai, neretai šokiruojantys savo drąsa ir išmone.

G. Urbonas. Lietuvoje gyva populistinė tendencija, kai politikai estetizuoti pasitelkiami menai ir medijos. Kuriami vaizdai, kurie skleidžiami per masinio informavimo priemones, tais vaizdais formuojamas tam tikras „kūrybinis“ ar net „fluxus“ įvaizdis. A. Mockus žengė visai kitą žingsnį, kuriuo siekiama dekonstruoti pačią valdžios galių sistemą ir per tai pritraukti žmones. Kad tai pavyktų, reikia būti stipriu lyderiu, pasitikinčiu žmonėmis, nebijančiu deleguoti ir įtraukti žmones į dalyvavimą ir miesto valdymą. Šių įtaigių vaizdų-simbolių nereiktų sieti su mūsų politikų kuriamais įvaizdžiais, nors šiandien diskutantai kaip tik visa tai ir mėgino suplakti į krūvą. Leonidas Donskis yra išsakęs maždaug tokią mintį: „Postmodernistiniame amžiuje bet ką galima apversti aukštyn kojomis ir paversti humoru“. A. Mockaus atveju turime visai kitą reiškinį, dėl ko jis ir įdomus geriausiame pasaulio universitetuose, kur kalbama apie Mockaus fenomeną. Jis konstruoja įtaigų, įtraukiantį vaizdą, kuriuo visada sugeba pateikti ir valdžios galios analizę. Ir tai vertybė. Į ką šiandien diskusijoje atkreipė dėmesį A. Mockus? Į žmogų ir socialinę vertybę, t. y. jo širdis. O ką pasakė Vilniaus meras? Kad bendruomenių ir žmonių dalyvavimas tik trukdo spręsti miesto problemas. Štai jums ir du scenarijai: vienas kalba apie vertybes, kitas jas bando paneigti ir ignoruoja. Tada belieka kalbėti apie kapitalą, o ne žmogų.

pasaulyje ryškėjančią tendenciją. O reikalas tas, kad išprususiam žmogui jau įgriso romanai, novelės, sukurptos iš piršto laužtų siužetų, dažniausiai plūduriuojančių meilės trikampio užtekčiuose, kuriuose skaitytojai įstringa pramanytų intrigu posūkiuose. Tokie rašiniai užpildo nuobodžiaujančios visuomenės sąmonę. Bet šalia banalybės poreikio egzistuoja esminių kultūros sandų troškulys. Esu įsitikinęs, kad būtent čia reikiama ieškoti pasakojimų apie tikrus įvykius populiarumo priežasties. Kas gali būti dramatiškiau už patirtus Vlado Vitkausko sėkmes ir nesėkmes, aprašytas jo knygoje „Everestas – manoji lemtis“? Kas dar gali taip giliai paveikti, kaip gulago kankinių pasakojimai?

– Sutinku su Tamstos teiginiais, – prisipažįsta profesorius kaimynas, – bet sugrįžkime prie pradžios.

– Puiku, grįžkime prie Mykolo Romerio – žymaus pasaulinio rango teisininko, Lietuvos universiteto (vėliau Vytauto Didžiojo) profesoriaus, rektoriaus bei valstybės veikėjo. Įsidėmėk, kolega,

Ką daro Antanas? Kaip matematikas jis analizuoja, ką tas stiprus jo suformuotas vaizdas, vaizdo simbolika ir jo organizavimo estetika, kurią jis kuria kaip menininkas, veikia, kokį poveikį daro žmonėms, kaip juos įtraukia. Po kiekvieno Mockaus vaizdinio ir įvaizdžio atliekama išsami matematinė, filosofinė ir socialinė analizė, ir tai buvo pademonstruota diskusijoje. Tai lyginamoji analizė, lyginama, kaip tas atliktas politinis aktas ar perteiktas vaizdinys veikia kitame mieste ar valstybėje. Gilaus mokslininko analizė, kai atsižvelgiama į tendencijas, nagrinėjama, kaip tie duomenys skleidžiasi laike. Jei padaromas laboratorinis eksperimentas, privalu jį bent kelis kartus patikrinti. Nepakanka prospekte pervaziuoti tanku ir sutraukti mersedesą – taip problemos neišspręsimė, nors įvaizdį susikurti galima.

A. Mockaus veikla yra labai įdomaus ir unikalaus meninio ir mokslinio modelio pavyzdys. Todėl jo teikiami pavyzdžiai ir sudomina kone visų inovatyvių universitetų bendruomenes ir tyrinėtojus, skatina tą modelį taikyti ir kitų miestų valdyme.

ML. Gavęs grąsinimą A. Mockus nebijo diskutuoti su mafijos aplinkos žmonėmis, jis demonstratyviai užsideda krūtinę dengiantį šarvą, kuriame širdies plote paprašo išpjauti širdies formos skylę. Su gyva ir pažeidžiama raudonai nudažyta širdimi jis paskelbia einąs į minią, kurioje gali tykoti labai realus pavojus, ir sako: „Štai mano gyva širdis – nusitaikykite ir šaukite, jei galvojate, kad darote teisingai“. Primena Jėzuso Kristaus kalbėjimą su minia.

G. Urbonas. A. Mockus nebijo mesti iššūkio konvencijoms, o Vilniaus meras tų konvencijų įsikibęs laikosi ir dar jas stengiasi įtvirtinti. Štai ir skirtumas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

daugiatomis jo dienoraščio leidinys prikausto skaitytojo dėmesį. Rimtas, atidus Romerio žvilgsnis fiksuoja XX a. pirmosios pusės mūsų istorijai lemtingus faktus, juos aptaria. Pasakojimas pina intriguojančius istorinių įvykių siužetus, priverčiančius pamiršti visą, kas vyksta už skaitančiojo namų slenksčio. Prieš akis slenka visiems žinomų asmenybių figūros. Čia tikrų faktų galia įveikia tariamą pramanytų įvykių tiesą, išstiprstančią blankiuose jos veikėjų šešėliuose.

Ir štai prie atviro lango pasirodo ponis profesorienė:

– Pakaks plepėti, gerbiami mokslinčiai, eikite vidun prie kavos puodelio. Ne Romerį reikia skaityti, o Nobelio laureatų vertimus, prastai į lietuvių kalbą išverstus, tikriausiai ne iš originalo, bet iš Rytų kaimyno kalba „išguldyto“.

Nepriklausomas etnografas, 2013 m. gegužės trečiasis dešimtdienis

RAUDONAS CIKLAMENAS (2)

■ Atkelta iš 9 p.

Tenka tik apgailestauti, kad dabar visur peršamas gyvenimo būdas „mylėk save“, skatinantis savanaudiškumą, abejingumą artiman žmogui.

Ką čia bepridursi – Profesoriaus laiškas buvo tikras džiaugsmo šaltinis, gaivinantis mano nuolat skaudančią galvą šaltą žiemą niūriame kaime, kuriame leidau savo akademines atostogas. Labai džiaugiausi Profesoriaus patarimų iliustracija: „Tikiuosi, kad tu, mano miela Irute, dar ir dar rašysi: ką veiki, ką matai, ką girdėjai, su kuo susipažinai, kur nueini, kaip leidi sekmadienius ir pan. Man viskas labai įdomu, kas tave liečia.“ Buvo malonus ir kitų bendrų vakarienių dalyvių dėmesys, apie kurį Profesorius rašydavo: „Mironas dėkoja už atmintį ir prašo Tave pasveikinti“, arba kitame laiške rašo: „Sektūsi“ po senovei pas mane, teiravosi apie Tave, sakėsi pasiilgęs.“ Malonūs Profesoriaus rašyti net atsišveikinimai: „Lik sveika ir gero ūpo!“

Ypač malonu buvo patirti, jog Profesorius gyvena ne vienas, nes žinojau, kaip jis nemėgsta vienvietės: „Kai tik atvažiuosi, tuoj paskambink man. Pas

Svarbu laisvą laiką taip panaudoti, kad išseigtų Tau į sveikatą: ilgai miegoti (išvėdintame kambary), iki 12 valandų per parą, su pertraukomis, o jei miegas neateina, tai bent ramiai gulėti, valgyti maistingą valgį – kiaušinius, sviestą, grietinę, vengti rūkytos mėsos ir dešrų, ir, kas svarbiausia, kuo ilgiausiai būti gryname ore, nežiūrint koks jis – ar sausas, ar lietingas, ar saulėtas ar apsiniaukęs. Taip

Dar ir dabar skaitant Profesoriaus laiškus, malonius prisiminimus žadina patarimai

mane gyvena Andrius su žmona, ir dabar svečiai renkasi mano darbo kambary...“

Grįžusi skambinau ne kartą, lankydavau. Kadangi sveikata nepagerėjo, gydytojas paskyrė ambulatorinį gydymą. Tuo atveju turėčiau likti gyventi bendrabutyje, bet reikia gydytojo pažymos dėl būtino ambulatorinio gydymo. Deja, gydytojas vis sakydavo tą patį: „Ateikite rytoj“. Netekusi kantrybės pasiguodžiau Profesoriumi, o jis ir sako:

– Dešimt rublių duokit tam „Sektūsi.“

– Profesoriau, argi Jūs tikrai galvojate, kad jam reikia tik mano dešimt rublių?

– Betgi nesi kvaila. Aišku, tavo dešimt rublių jam nereikia. Nueik ryt,

vienu žodžiu, domėkis savo artimųjų gyvenimu, o ne tik savo pačios: altruizmas geriau veikia sveikatą, negu egoizmas, ir jei ką gero padarai kitiems, sau padarai, o nieko neduodama kitiems, ir save skriaudi, skurdidni savo asmenybę. Nėpyk už tuos tėviškus patarimus; manau, kad ir pati taip galvoji, ir kad panašūs patarimai nereikalingi.

Vengti vienvietės Profesorius patarinėjo ir laiškuose

gausi pažymą.

Taip ir buvo, tačiau gydytojas man papriekaištavo, kad pasiskundžiau Profesoriumi.

Per vieną viešnagę gavau dovanų Profesoriaus anksčiau leista knygą.

nenorėjau: runkelių ravėti ir karves melžti man fiziškai buvo per sunku ir, be abejo, neįdomu. Aš norėjau būt mokytoja ir gyventi mieste, geriausiai – Vilniuje, tą miestą jau spėjau pamėgti.

Tų pačių metų rudenį buvo išleista

Kaip rašysime tikrąją VYDŪNO pavardę?

Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS

Šiais metais minėjome dvi žymaus Mažosios Lietuvos filosofo, rašytojo ir kultūros veikėjo Vydūno sukaktis. Sukako 145 metai, kai jis gimė (1868 03 22) Jonaičiuose (Gaidelių vlsč., Šilokarčiamos aps.), taip pat 60 metų nuo jo mirties (1953 02 20) Detmolde (Vokietijoje). Gegužės 10 d. Detmolde prie pastato, kuriame laikinai gyveno Vydūnas, pritvirtinta atminimo lenta. Gal pagaliau ir Klaipėdos miestas ras vietą Vydūno paminklui pastatyti?

Visą šimtmetį įvairiuose leidiniuose (enciklopedijose, moksliniuose straipsniuose ir kt.) buvo rašoma **Vydūnas** [tikr. Vilhelmas **Storosta**]. Tačiau *Mažosios Lietuvos enciklopedijoje* atsirado pavardės lietuviška forma – **Storostas**¹. Dabar rengiamas vienas *Mažosios Lietuvos enciklopedijos žinynas* (MLEŽ) užsienio kalbomis. Vydūno asmens dokumentuose kaip Vokietijos piliečiui buvo įrašyta **Storost** Wilhelm. Dr. Vacys Bagdonavičius, visą gyvenimą paskyręs Vydūno raštų tyrinėjimui ir populiarinimui, teigia radęs kelis atvejus, kai pats Vydūnas rašė savo pavardę su galūne **-as**. Pvz., savo rašytoje giminės geneologijoje².

Bene pirmą kartą Mažosios Lietuvos lietuviškoje periodikoje Vydūno pavardė **Storostas** paminėta 1896 m. *Lietuviškoji bažnytinė giedorių draugystė praėjusioj nedėldienėj` pirmą sykį į atvirumą stojos ir bažnyčioje giedojo. Po vedimu sumanančio mokytojo, pono Storosto, giedojimas labay gražey sekės ir, kaip rodės, wisiems pamėgo.* <...> [Tilžė]³.

Vėliau periodikoje Vilius Storosta (Vydūno vardas ėmė rodytis vėliau – **Vidūnas** 1907 m. lapkritį) savo straipsnius ar vertimus pasirašinėjo **W. Storost** (1904, 1905), **Wilh. Storost** (1906),

kriptonimais (1904 m. – R. M., S., St., W. St., W. St. isz T.; 1905 m. – L. A., M., Mn., R. L., St.; 1906 m. – Storost, Mn., S., St.; 1907 m. – Wd.). Vėliau kiti dažniausiai rašė **Vydūnas**, nors pasitaiko ir tikroji pavardė **Storosta**. 1914 m. liepos 8 d. Tilžės lietuvių klubas surengė *nabaštininkui Lietuvos mylėtoju* Viliui Kalvaičiui (1848–1914) skirtą atminimo vakarą. Jame *Pons Storosta prisiminė Kalwaiczio prietelystės su Dr. Sauerwein-u. Kaip žinoma wadinos Dr. Sauerweinas Girėnu, o tai wien todėl, kadangi jis Girėnuose prie Kalwaiczio gyweno ir ten lietuwiškay mokinos.* <...>⁴.

60-mečio sukaktuvių proga 1927 12 16 (lotynų kalba rašytas diplomas įteiktas 1928 m.) rašytojas ir filosofas Vilius Storosta Vydūnas už 30 metų vaisingą darbą lietuvių literatūros dirvoj buvo išrinktas LU Humanitarinių mokslų fakulteto filosofijos garbės daktaru⁵.

Vydūno brolis Jurgis Martynas taip pat buvo **Storosta**. Jo vaikaitis Jürgen Storost (g. 1940 07 20 Witenberge), vokiečių kalbininkas, paskelbęs Vokietijos mokslinėje spaudoje straipsnių apie Vydūno geneologiją, šeimą, ryšius su vokiečių kultūra (kai kurie išspausdinti ir Lietuvos periodikoje), lietuviškai rašosi **Storosta**.

Sekmadienį [lapkričio 14 d. – A. Ž.] staiga pasimirė sawo bute Dr. Jurgis Storosta, Luizės gimnazijos istorijos mokytojas. Nabaštininkas buvo gimęs 1872 m. spalį 11 d. [pagal MLE, lapkričio 11 – A. Ž.] Neudorfe Pilkalnės apskrityj. Jis yra brolis mūsų žinomojo rašytojo Dr. Vydūno. Nuo

1925 m. balandžio 1 d. jis mokytojowo Luizės gimnazijoj Klaipėdoje. Dr. Storosta mirė širdies stabo ištiktas. Jis buwo rastas besėdint ant sofos negywas ir rankoje laikė knyga. Nabaštininkas yra parašęs Lietuvos istoriją wokiečių kalboje, kuri iki šių dienuj naudojama Klaipėdos wokiškose mokyklose⁶.

Vydūnas, 1930 m.

Wakar, penktadienį, po pietų iš Luizės gimnazijos aulos į miesto kapines buvo išlydėtas nabaštininkas Dr. Jurgis Storostas. Auloje lawonmišij laikė wyskupas Obereigneris, po jo atsisweikinimo žodžius kalbėjo Dr. Vydūnas ir Luizės gimnazijos direktorius Scharffeteris. Giedojo Luizės gimnazijos moki-

nių choras. Išlydint į kapines priešakyj ėjo gimnazijos mokiniai su wainikais, paskui karsto lydėjo wyskupas Obereigneris, direktorius Scharffetter, nabaštininko broliai, giminės, pažįstamieji ir mokytojai. Ant kapinių trumpą mišij laikė wyskupas Obereigneris ir giedojo mokinių choras. Giminėms bey pažįstamiems tyliai atsisweikinus su nabaštininku ir padėjus ant kapo wainikus wisi išsiskirstė⁷.

Tačiau laikraštiniškai negalima pasitikėti – tame pačiame „Lietuvos keleivyje“ po keturių dienų jau rašoma **Storostas**. Beje, tose žinutėse skirtingai rašoma net *nabaštininkas ir nabaštininkas*.

Tilžėje leistame Prūsų lietuvių tautinės mažumos laikraštelyje „Naujasis Tilžės keleivis“ Jurgio pavardė rašoma vokiškai **Storost**⁸.

J. Vanagaitis savo išleistame almanache *Kovos keliais* rašo dvigubą pavardę **Vilius Storosta-Vydūnas**⁹.

1987 m. išleistas literatūrologo V. Vanago sudarytas *Lietuvių rašytojų sąvadas*, kuris 1996 m. pataisytas ir papildytas. Jame – **Vydūnas** (tikr. Vilius Storosta)¹⁰.

Dar sovietmečiu pasirodė solidus dvitomis *Lietuvių pavardžių žodynas*, kurį parengė MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojai A. Vanagas, V. Maciejauskienė ir M. Razmukaitė. Žodynas buvo rašomas remiantis turimomis pavardžių kartotekomis bei fondais. Įvade nurodoma, kad pavardžių kalbinis apdorėjimas žodyne yra minimalus. Tačiau pavardės, būdamos ir savitu juridiniu faktu, perduodamos iš kartos į kartą, oficialiai negali keistis, nes ir **vienos raidės pakeitimas** [paryškinta – A. Ž.] pa-

vardėje iš esmės yra naujos pavardės sudarymas.

Žodyne įrašyta – ***STOROSTA** (of. Storost) Pgg 3, Šlu 30 (33) – žr. *Storosta*¹¹. Kaip matome, jo sudarytojai **pavardžių kartotekose** rado tris Storostų šeimas gyvenančias Pagėgių ir net 30 – Šilutės apylinkėse, kur ir gimė Vydūnas. Tačiau visos pavardės su galūne **-a**, ir **nė vienos su –as**.

Ar turi teisę MLE Redakcinė kolegija pakeisti oficialiai įregistruotą ir visą šimtą metų vartotą pavardės formą?

Ar ateityje visur rašysime tikrąją Vydūno pavardę **Storostas**, o ne **Storosta**?

Literatūra

¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija, t. 4*. Vilnius: MELI, 2009, p. 718.

² Bernardas Aleknavičius. *Vydūnas*. Vilnius: Mintis, 1999, p. 15.

³ Iš Lietuvos ir abiejų Prūsų provincijų. *Nauja lietuviška ceitunga*, 1896, jan. 7 (Nr. 2), p. [2].

⁴ Kalvaičio atsiminimui. *Lietuviška ceitunga*, 1914, jul. 11 (Nr. 82), p. [2].

⁵ *Vytauto Didžiojo universitetas Kaune, 1922–1932: trumpa 10 metų veikimo apžvalga*. Kaunas: [VDU, 1932], p. 26; *Lietuvos universitetas 1928–1929 mokslo metais*. Kaunas: Lietuvos universiteto leidinys, 1929, p. 8.

⁶ Mirė dr. Jurgis Storosta. *Lietuvos keleivis*, 1937, lapkr. 17 (Nr. 267), p. 3.

⁷ Dr. Jurgis Storostas †. *Lietuvos keleivis*, 1937, lapkr. 21 (Nr. 270), p. 3.

⁸ Mirė Dr. Jurgis Storost. *Naujasis Tilžės keleivis*, 1937, lapkr. (nov.) 24 (Nr. 94), p. [2].

⁹ *Kovos keliais*. Klaipėda, 1938, p. 132–133.

¹⁰ Vytautas Vanagas. *Lietuvių rašytojų sąvadas*. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996, p. 127.

¹¹ *Lietuvių pavardžių žodynas, L–Ž*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 827.

Praktikos ir mokslo sąveikos konferencijoje – dėmesys savivaldai

■ Atkelta iš 3 p.

stebėjimo sistemos sukūrimas leistų prognozuoti strateginius sprendimus. Šią sistemą pranešėjos pasiūlė išbandyti kurioje nors savivaldybėje.

A. Stulginskio universiteto prof. dr. Vilma Atkočiūnienė pranešime „Kaimo bendruomenių socialinės kaitos modelis“ akcentavo ne tik apie poreikį naujoms metodologijoms, bet ir asmenų dalyvavimo bendruomenių vystymuisi svarbą. Tą patvirtino ir Agnė Tonkūnaitė-Thiemann, UAB

„Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ atstovė pranešimu „Vartotojų pasitenkinimo svarba kokybės gerinimui savivaldybėse“. Anot A. Tonkūnaitės-Thiemann, naudojant viešųjų paslaugų vartotojų pasitenkinimo matavimo įrankį, galima identifikuoti viešųjų paslaugų teikėjų darbe esančias spragas ir pasiekti didesnio efektyvumo ir geresnio paslaugų teikimo.

Vietos bendruomenės dalyvavimo valdyme svarbą išryškino Vilniaus Gedimino technikos universiteto prof. dr. Marija Burinskienė ir MRU

prof. dr. Vitalija Rudzkienė pranešime „Suvokiamo socialinio teisingumo reikšmė regionų vystymui“. Jos pažymėjo vietos bendruomenės ir valdymo sąveiką teigdamas, kad tik taip gali gimi pasitikėjimas valdžia. Vietos savivaldos politikos skyriaus vedėja LR Vidaus reikalų ministerijoje Dalia Masaitienė pranešime „Tiesioginis gyventojų dalyvavimas sprendžiant vietos reikalus – de jure ir de facto“ pabrėžė, kad nors gyventojai ir gali veikti valdžią ir sprendimus per peticijas, dalyvavimą tarybos posėdžiuose

ir vietos apklausose, iš pradžių reikia suprasti, ar gali mūsų visuomenė atsakingai dalyvauti?

Glaudi praktikos ir mokslo sąveika yra kelias viešojo valdymo efektyvumo linkme, su tuo sutinka ir praktikai, ir mokslininkai, pasisakę konferencijoje. Nekyla abejonių, jog naudojantis mokslininkų atliktais tyrimais ir sukurtais problemų sprendimo būdais gali būti pasiektas didesnis visuomenės pasitenkinimas valdžia ir tuo pačiu didesnis pasitikėjimas ja. Svarbu, kad savivaldybėse vykty jų poreikiams rei-

kalingi tyrimai, o juos vykdytų universitetų mokslinis potencialas. Bet tam reikia ne tik bendradarbiavimo (kad noras tokiam bendradarbiavimui yra rodo ir penktus metus vykstančios tokios konferencijos), bet ir įgyvendinimo, t. y. tam tikrų veiksmų, priklausančių ir nuo savivaldybių, ir nuo universitetų.

Tad, jei turime PPP (*private public partnership* – privati ir vieša partnerystė), galime turėti ir MPP (mokslo praktikos partnerystę).

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijos ir televizijos rėmimo fondas 2013 m. skyrė 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoj.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 750 egz.